

Museenes kulturhistoriske bygningssamlinger

Resultat fra kartlegging og tilstandsvurdering av de kulturhistoriske bygningene i samlingene ved museene i det nasjonale museumsnettverket 2019

Utgitt av Kulturrådet

ISBN: 978-82-8105-151-5

Kulturrådet

Postboks 4808 Nydalen

0422 Oslo

Tlf: +47 21 04 58 00

post@kulturradet.no

www.kulturradet.no

Omslag: Staller med trev, Skaga Gol Bygdemuseum,
Buskerudmuseene. Et eksempel på 1800-talls
landbruksbygning og bolig oppført i laft fra Viken fylke.
Foto: Hallingdal Museum

Innhold

Museenes kulturhistoriske bygningssamlinger	01
Innhold	03
Innledning og bakgrunn	04
Hovedfunn	05
Avgrensninger	07
Geografisk fordeling	09
Datering og tidsmessig dybde	10
Hovedfunksjoner	13
Etnisk tilhørighet eller minoritetstilhørighet	20
Konstruksjonstyper/materialbruk og stilarter	22
Tilstand	25
Istandsettings- og vedlikeholdskostnader	31
Forvaltningsmessige forhold	35
Tilgjengelighet og bruk	37
Kulturrådets betraktninger	38

Innledning og bakgrunn

I forbindelse med den kommende stortingsmeldingen om museene i 2021 fikk museene i Det nasjonale museumsnettverket i oppdrag av Kulturdepartementet å gjennomføre en kartlegging og tilstandsvurdering av de kulturhistoriske bygningene i sine samlinger i 2019. Metodisk skulle arbeidet forankres i *Norsk Standard NS-EN 16096:2012 Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige byggverk*, men i noe forenklet form i forhold til standardens anbefalinger på grunn av omfanget av arbeidet og tidsrammen som var satt for oppdraget. Kulturrådet fikk samtidig i oppdrag å koordinere og bistå museene i dette arbeidet.

På bakgrunn av dette utarbeidet Kulturrådet en oversikt over aktuelle problemstillinger som kunne inngå i undersøkelsen. Her ble flere museer involvert, blant annet Anno museum, Lillehammer museum og Nordlandsmuseet. Kulturrådet konfererte også med fagmiljøer hos Riksantikvaren i utarbeidelsen av undersøkelsen, og i sammenstillingen av resultatene. Riksantikvarens kartlegging av fredede bygninger og anlegg 2011-2013 ble på mange måter lagt til grunn som en modell for undersøkelsen, da det var en målsetning å kunne sammenligne og sammenholde bygninger bevart i museenes samlinger og bygninger vernet gjennom fredninger utenfor museene, både på nasjonalt og regionalt plan.

Videre ble det utarbeidet et system for innrapportering ved hjelp av Google Forms, samt et alternativt skjema i Excel som museene kunne benytte. En oppstartsamling ble gjennomført på Gardermoen 12. februar i 2019. Her deltok over 90 ansatte fra 45 museer, sammen med representanter fra KulturIT og Kulturdepartementet. Oppstartsamlingen ble i tillegg strømmet for ansatte i museene som ikke hadde anledning til å delta fysisk. På bakgrunn av tilbakemeldinger fra museene ble undersøkelsen utvidet med ett ekstra spørsmål om tiltaksklasse. Videre utarbeidet Kulturrådet i samarbeid med Lillehammer museum en veileder for vurdering av tilstand.

Gjennom hele 2019 arbeidet museene med kartlegging og tilstandsvurdering av sine bygninger. Kulturrådet bisto ved spørsmål. De fleste spørsmål dreide seg rundt forvaltningsmessige forhold: For eksempel finnes det bygninger som eies av andre enn museer. Disse eierne utfører alt av restaurering og vedlikehold, mens museet kun er ansvarlig for lett tilsyn og formidling. Er da bygningen å anse som en del av museets samling? Svaret fra Kulturrådet var som oftest at det var opp til museet å definere hvilke bygninger som tilhørte samlingene deres. Andre spørsmål dreide seg om hva som var en «bygning» eller hvordan anslå hvor mange kvadratmeter en bygning utgjorde, skulle f.eks. en låvebru regnes med, og var en radarkuppel en bygning? I tillegg er det all grunn til å tro at det var mange spørsmål som ble avgjort lokalt i museene. Dermed kan man ha kommet i en situasjon der et museum har valgt å rapportere inn en bygning med bestemte opplysninger, mens et annet museum har valgt et annet sett med opplysninger. Dette vil imidlertid være nærmest umulig å unngå i en populasjon på mellom 4 og 5000 enheter fordelt på en rekke organisasjoner med enda flere underavdelinger.

Totalt ble det rapportert inn 4510 bygninger i undersøkelsen. Ved gjennomgang av resultatene oppdaget Kulturrådet at en del bygninger var oppført med opplysninger om byggetidspunkt som var det samme som tidspunkt for museets overtakelse.

Dette samt andre opplysninger gitt om en del bygninger gjorde at 118 bygninger ble ansett å være demonterte eller bygninger oppført av museene selv. I den følgende sammenstillingen er disse tatt ut slik at denne omfatter de resterende 4392 bygningene som ble rapportert inn.

Bygninger med tilstandsgrad (TG) 2 og 3 ble definert til å ha restaureringsbehov, mens TG0 og TG1 ble definert til vedlikeholds nivå. Ett av spørsmålene i undersøkelsen gikk på anslått kostnad, eller eventuelt tidsbruk, for utbedring av skader med TG2 eller TG3 til vedlikeholds nivå. Dette skulle bare oppgis for bygninger hvor museene hadde gjennomarbeidede og pålitelige kostnadsoverslag, og kunne enten baseres på tilbud fra eksterne entreprenører eller egne kostnadsberegninger. Det var her viktig at samtlige kostnader knyttet til istandsetting ble tatt med, inklusive f.eks. rigg og drift i tilknytning til restaurering.

Kostnadsanslag ble oppgitt for noe over 1 000 bygninger, hvorav noen bygninger allerede lå på et vedlikeholds nivå. Med dette datagrunnlaget som utgangspunkt har rådgivningsfirmaet HR Prosjekt utarbeidet en modell for beregning av restaureringskostnader for en større populasjon av kulturhistoriske bygninger. Modellen er så benyttet for å estimere kostnaden for å restaurere samtlige bygninger med TG2 og TG3 i Det nasjonale museumsnettverket opp på et vedlikeholds nivå. HR Prosjekt har også sett på vedlikeholdskostnadene knyttet til de kulturhistoriske bygningene i samlingene til museene i Det nasjonale museumsnettverket.

Vinteren og våren 2020 gjennomførte markedsanalyse selskapet Ipsos en spørreundersøkelse der museene ble spurt om hvor mange håndverkere de hadde i sin stab, hvor mye vedlikehold som ble gjennomført i et «normalår» og hva museene anslo var behovet for å holde samtlige bygninger på et vedlikeholds nivå.

I den videre sammenstillingene av resultatene er data fra Riksantikvarens database Askeladden for fredede bygninger tatt med enkelte steder. Dette er hovedsakelig gjort for å sammenligne praksis og status mellom kulturminnevernets fredninger og museene, for eksempel når det gjelder alder, representasjon av funksjoner, bruk av byggematerialer og tilstand på bygninger.

Hovedfunn

Det er Kulturrådets oppfatning at resultatene dels bekrefter antakelser vi har hatt, og dels bringer på banen ny kunnskap om museenes kulturhistoriske bygningssamlinger. Den første landsdekkende kartlegging basert på enhetlige standarder av museenes kulturhistoriske bygninger viser at:

- Det geografiske tyngdepunktet når det gjelder de kulturhistoriske bygningene i museene som inngår i undersøkelsen befinner seg i et belte på tvers av Sør-Norge, som innbefatter fylkene Innlandet, Viken og Vestland. Vi finner over halvparten av bygningene i disse fylkene. Her bekrefter undersøkelsen museumsstatistikken.

- Når det gjelder alder finner vi at mange av bygningene er oppført fra rundt 1800 til ca. 1960.
- Av 26 hovedfunksjoner kan om lag 2/3 av bygningene kategoriseres som boliger eller landbruksbygninger. Den siste tredjedelen fordeler seg på de resterende 24 funksjonene. Går vi mer detaljert inn i resultatene ser vi at en del funksjonstyper knyttet til offentlige tjenestetilbud som politistasjoner, barnehager, svømmehaller og bibliotek tilsynelatende ikke er representert i det hele tatt. Det samme gjelder en del bygninger knyttet til trosutøvelse.
- Alderen og funksjonene til de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger har også innvirkning på hvilke konstruksjonstyper og materialer som er benyttet. Over 80%, eller nærmere 4 000 bygninger, har tre som viktigste byggemateriale, og laftede bygninger utgjør om lag 2/3 av det totale antallet bygninger som inngår i undersøkelsen.
- Det er klare likhetstrekk mellom de bygningene museene har samlet og de bygningene som kulturminnevernet har fredet både når det gjelder geografisk fordeling, alder og ikke minst funksjon. Det som er tatt vare på innenfor museumsgjerdet gjenspeiler altså langt på veg det som vi har tatt vare på utenfor museumsgjerdet.
- Ser vi på museenes tilvekst de seneste 30 år eller de seneste 15 år finner vi at det er lite endring i praksis. Boliger, landbruksbygg, bygninger fra perioden 1800-1960, og hovedsakelig oppført i tre er fortsatt dominerende når det gjelder hva som samles inn.
- Norges historiske etniske og kulturelle mangfold knyttet til den samiske befolkningen gjenspeiles i beskjedne grad museenes bygningssamlinger. De fem nasjonale minoritetsgruppene er svakt representert. Den jødiske minoritetsgruppen er totalt fraværende.
- Over halvparten, eller nærmere 55% av bygningene, har TG2 eller 3, og dermed restaureringsbehov. Dette samsvarer bra med både en landsdekkende museumsundersøkelse gjennomført av Kulturrådet i 2018, og med en del regionale undersøkelser.
- Kostnadene for å restaurere samtlige bygninger med TG2 eller TG3 opp på et vedlikeholds nivå er vanskelig å beregne da datagrunnlaget er mangelfullt, men anslås å ligge i størrelsesorden 3,2 milliarder kroner. Det anslås videre et årlig vedlikeholdsbehov i tilknytning til denne bygningssmassen i størrelsesorden 400 millioner kroner.
- Museene i undersøkelsen eier selv om lag 33% av bygningene. Resterende bygninger fordeler seg på 27% i offentlig eie og 40% i privat eie. Museene har imidlertid vedlikeholdsansvar for om lag 90% av bygningene i sine samlinger, og museene dekker selv alene de faktiske vedlikeholds- og restaureringskostandene for 72% av bygningene.
- 22% av bygningene er fredet, og like i overkant av 47% av bygningene er bevart på opprinnelig sted, mens resten er flyttet til museene.
- Når det gjelder bruken av de kulturhistoriske bygningene inngår nær 3/4 i en eller annen formidlingssammenheng, og halvparten huser miljøutstillinger. Utover dette er mange i bruk i forbindelse med administrative funksjoner. Kun 7% av bygningene står uten å bli brukt til ett eller annet formål.

Avgrensninger

I utgangspunktet ble undersøkelsen begrenset til kulturhistoriske bygninger som inngikk i de samlingene museene forvaltet, og da kun stående bygninger. Demonterte bygninger skulle det ikke rapporteres på da disse antakeligvis ville få tilstandsgrad 3 uavhengig av hvilken tilstand bygningsdelene egentlig var i, og hvorvidt museet hadde planer om å gjenreise bygningene eller ikke. Rapportering på demonterte bygninger ville således kunne ha beriket kartleggingsdelen av undersøkelsen, men forrykket delen som gjelder tilstandsvurdering.

Videre skulle det heller ikke rapporteres på bygninger oppført for museumsformål, altså oppført av et museum, selv om disse er vurdert å ha betydelig verneverdi. Dermed falt f.eks. det fredede Bymuseet i Bodø fra 1903, en av de eldste bygningene i byen, utenfor undersøkelsen. Årsaken til denne avgrensningen var at det ikke fantes noen klar definisjon av hva som kunne kategoriseres som «kulturhistorisk». Man kunne godt ha argumentert for at også det relativt nye Petter Dass-museet er en kulturhistorisk bygning, og dermed kunne i teorien samtlige bygninger i museenes forvaltning vært relevante for undersøkelsen.

▸ Bymuseet i Bodø, oppført i 1903 og tatt i bruk som Fiskerimuseet i 1904. Foto: Ernst Furuhatt

Ettersom bygninger oppført av museene ikke skulle rapporteres inn, ble også kopier og rekonstruksjoner utelukket fra undersøkelsen. Det er flere argumenter for at slike bygninger kunne vært inkludert. Kopier er ofte satt opp som erstatning for eldre bygninger som er forsvunnet fra helhetlige bygningsmiljøer, og komplementerer da ofte disse bygningsmiljøene, noe som kan være svært verdifullt i formidlingsammenheng. Kopier eller rekonstruksjoner kan ofte også legges til rette på en helt annen måte for bruk enn bygninger som er samlet inn, og ikke minst brukes på en friere måte. I tillegg er prosessen i tilknytning til oppføring av kopier og rekonstruksjoner verdifull, da den i mange tilfeller bidrar til utvikling av ny kunnskap om håndverksmetoder og kan være verdifull i opplæringsøyemed.

Det er altså mange positive trekk ved kopier og rekonstruksjoner, men de mangler sporene etter bruk som innsamlede bygninger har. Bygninger som er samlet inn har spor etter forskjellig bruk i det «sivile» samfunnet utenfor museet, altså bruksspor utover spor fra konstruksjon og ombygginger. I en kopi eller en rekonstruksjon vil man som regel bare ha spor etter virksomhet som har foregått i «museal» regi. Spor etter skjæer som er stukket inn i veggene for lagring mellom bruk av beboere kan være borte, det samme kan slitasje som viser at enkelte deler av husene har vært mer i bruk enn andre deler. Dermed mangler rekonstruksjoner og kopier en vesentlig del av den kildeverdien som man finner ved innsamlede bygninger, og som også kan påvirke opplevelsen av dem.

➤ Bruksspor antagelig etter tyripinner og svimerker etter disse. Rolstadloftet, Norsk Folkemuseum. Foto: Lars Lunde, Norsk Folkemuseum.

➤ Spor etter navarhull som kanskje stammer fra en veggmontert oppstadvev. Raulandsstuen, Norsk Folkemuseum. Foto: Lars Lunde Norsk Folkemuseum.

Undersøkelsen begrenset seg derfor til innsamlede bygninger. Med en slik «streng» avgrensning kommer man selvsagt mange ganger i en gråsoner. Hva med en bygning der for eksempel 70% av materialene er byttet ut etter at bygningen ble en del av en museumssamling? Hva om store deler av den originale bygningen som er kopiert også er tatt vare på som kildemateriale, kanskje demontert og godt lagret? En beslektet problemstilling er knyttet til rekonstruksjoner oppført med virke som har vært benyttet i tidligere bygninger med samme funksjon. I andre tilfeller kan en bygning være oppført med gjenbruk av materialer, med slitasjespor, men med annen funksjon. I begge disse tilfellene ville bygningene ha slitasjespor som gjør at de hadde en kildeverdi, og museene ble i utgangspunktet anbefalt å innrapportere slike bygninger i undersøkelsen.

Den avgrensningen som ble gjort i denne undersøkelsen må slik Kulturrådet ser det i utgangspunktet kun knyttes til denne undersøkelsen og ikke ansees som veiledende utover undersøkelsen.

Anlegg som jernbanelinjer eller kaianlegg skulle heller ikke rapporteres inn. Her havnet man også raskt i en gråsoner; er f.eks. en overbygget fiskehjell en bygning eller en konstruksjon? Samlet sett gjenspeiler dermed ikke denne undersøkelsen den totale bygningsmassen til museene som inngikk i undersøkelsen, ei heller den totale belastningen når det gjelder vedlikehold og behov for istandsetting. Den gjenspeiler heller i stor grad hvilke bygninger museene har samlet inn til sine samlinger og har stående, samt tilstanden og restaureringsbehovet til disse.

Geografisk fordeling

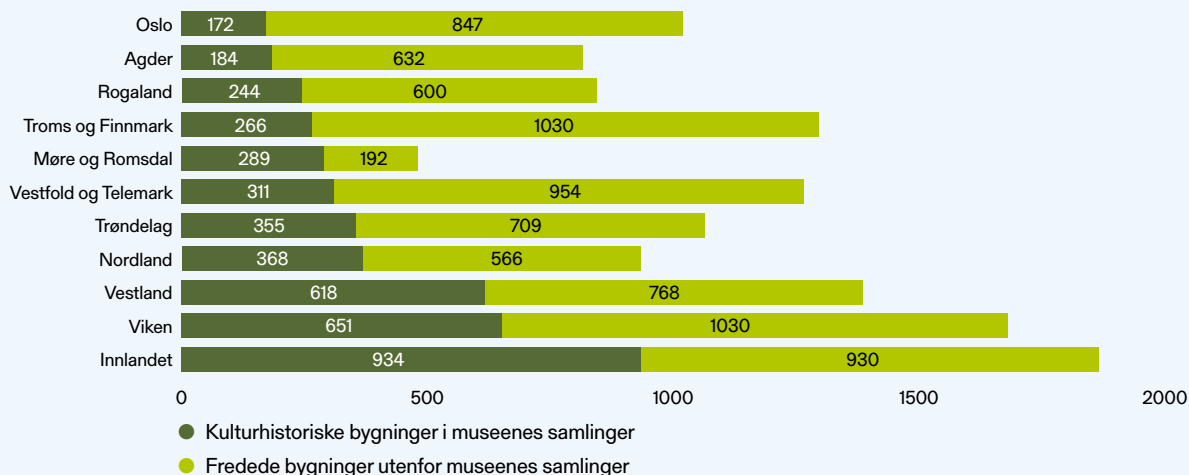
Den geografiske fordelingen av de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger har ifølge museumsstatistikken tidligere indikert at flest kulturhistoriske bygninger er ivaretatt i museene i fylkene Innlandet, Viken og Vestland. Museumsstatistikken innbefatter imidlertid flere museer enn det antallet som har vært med i denne undersøkelsen, og dermed også flere bygninger. Tidligere sammenstillinger har dessuten tatt utgangspunkt i museenes hjemfylker, og dermed ikke tatt høyde for at museer hjemmehørende i ett fylke har bygninger i sine samlinger som ligger i et annet fylke. I denne undersøkelsen er museene bedt om å oppgi hvilken kommune bygningene ligger i, noe som gjør at man kan få en mer nøyaktig oversikt over i hvilke fylker de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger befinner seg. Oversikten under tar utgangspunkt i ny fylkesinndeling fra 2020, mens kartleggingen ble gjennomført i 2019.

Bygningsarven bevares i stor grad enten frivillig, gjennom lovhjemlet vern eller gjennom museumssamlinger. Gjennom lovhjemlet vern og bevaring i museumssamlinger er bygningsarven godt sikret. I diagrammet under fremgår antall kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger samt fredede bygninger utenfor museenes samlinger. Oversikter fra Riksantikvarens database Askeladden viser at vi per april 2020 hadde 9228 fredede bygninger.¹ 970 av disse bygningene befant seg imidlertid i 2019 på museene som inngår i undersøkelsen.

Vi ser at forholdet mellom fylkene endret seg forholdsvis mye når vi ser på fredninger i tillegg til bygninger bevart i museenes samlinger. Møre og Romsdal kommer ut med færrest antall bygninger på grunn av få fredninger i fylket. Samtidig ser vi at Oslo er det fylket med femte flest fredninger, noe som gir utslag i det totale antallet bygninger som bevares gjennom fredning eller av et museum. Stort relativt utslag får vi også for Troms og Finnmark, som er ett av to fylker med over 1 000 fredede bygninger utenfor museenes samlinger.² Når det gjelder antall bygninger i museenes samlinger har Troms og Finnmark fjerde færrest.

- 1 Her er fredede bygninger på Svalbard holdt utenfor. I videre sammenstillinger er disse tatt med slik at antallet blir om lag 9570 bygninger. Med fredede bygninger menes bygninger som er automatisk fredet, forskriftsfredet, midlertidig fredet eller vedtaksfredet, samt hvor fredningssak per mars 2020 var pågående.
- 2 Av disse bygningene er om lag 700 automatisk fredede samiske bygninger eldre enn 1917.

» Figur 1 – Antall kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger samt fredninger av kulturhistoriske bygninger utenfor museenes samlinger

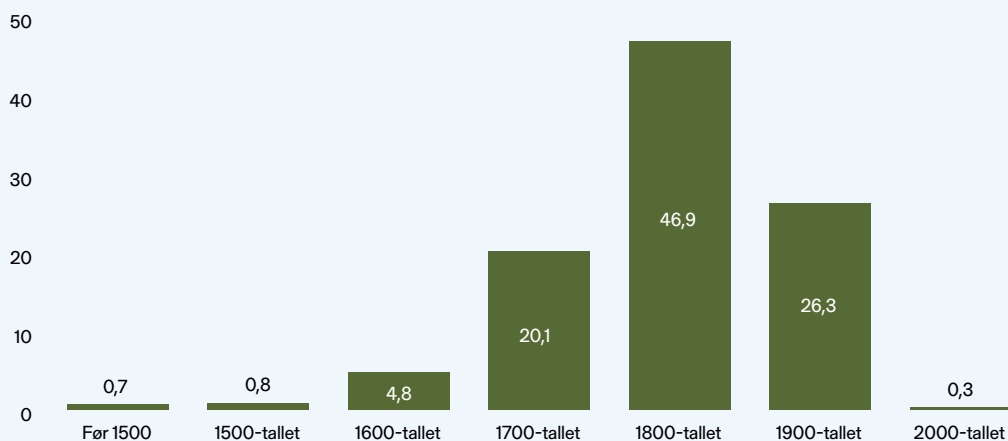
Datering og tidsmessig dybde

I undersøkelsen ble museene bedt om å oppgi tidspunkt for oppføring av de kulturhistoriske bygningene i samlingene. De ble bedt om å ta utgangspunkt i ferdigstilling og å føre opp kun ett årstall. Om det var usikkerhet rundt oppføring, hvis man for eksempel bare visste at bygningen var oppført i tidsrommet mellom 1650 og 1700, valgte man middelverdien, i dette tilfellet 1675. Ved stor usikkerhet kunne dette kommenteres i kommentarfeltet sist i skjemaet.

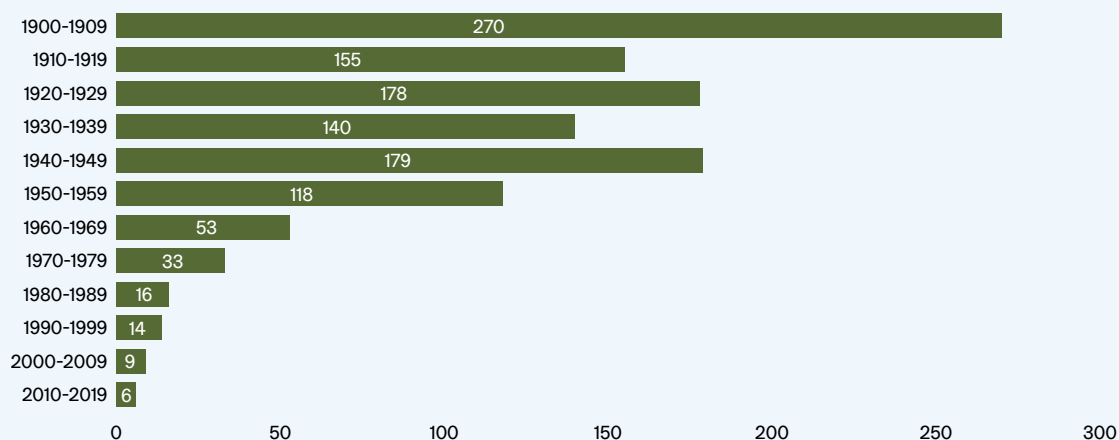
Det viste seg å være stor usikkerhet rundt en rekke bygninger, slik at årstallene som ble rapportert inn i mange tilfeller ikke kan oppfattes som annet enn anslag. Vi ser at f.eks. 162 bygninger er oppført med året 1900 som tidspunkt for oppføring, mens kun ni bygninger er oppført med året 1899 som oppføringstidspunkt. Dette indikerer slik vi tolker det usikkerhet rundt alder. Vi ser det samme når det gjelder 1799 og 1800 og når det gjelder 1699 og 1700. Mange bygninger har utviklet seg over tid, og har hatt flere «livsfaser». For enkelte bygninger er bare deler fra bygningens eldste livsfase, mens nye tilføyelser har kommet til. I andre tilfeller er bygninger istandsatt og restaurert i så stort omfang at det er få deler igjen fra bygningens eldste livsfase.

Oversikten viser en tydelig overvekt for 1800-tallet, med nær halvparten av samtlige bygninger. Avskallingen i antall bakover i tid har sammenheng med at det generelt er færre bygninger bevart jo lenger tilbake i tid man kommer.

Figur 2 – Tidvis bredde fordelt på århundrer (tall i prosent)

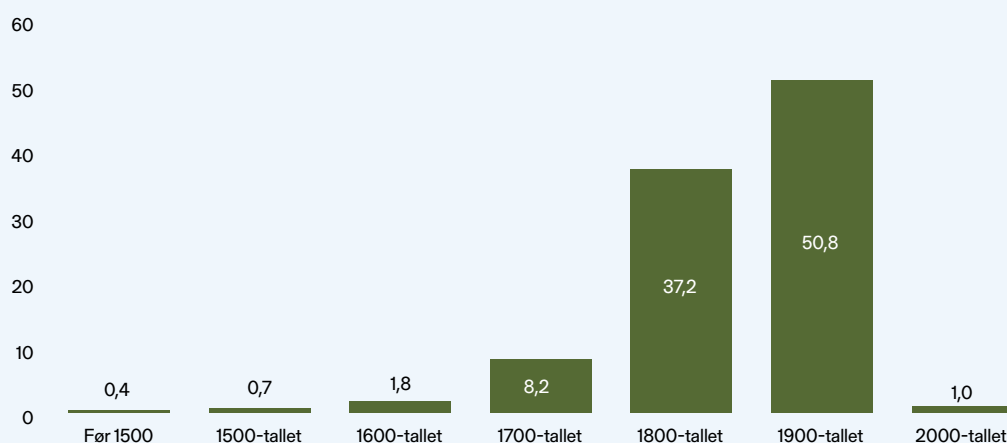
» Figur 3 – Antall kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger fra 1900- og 2000-talet fordelt etter tiår

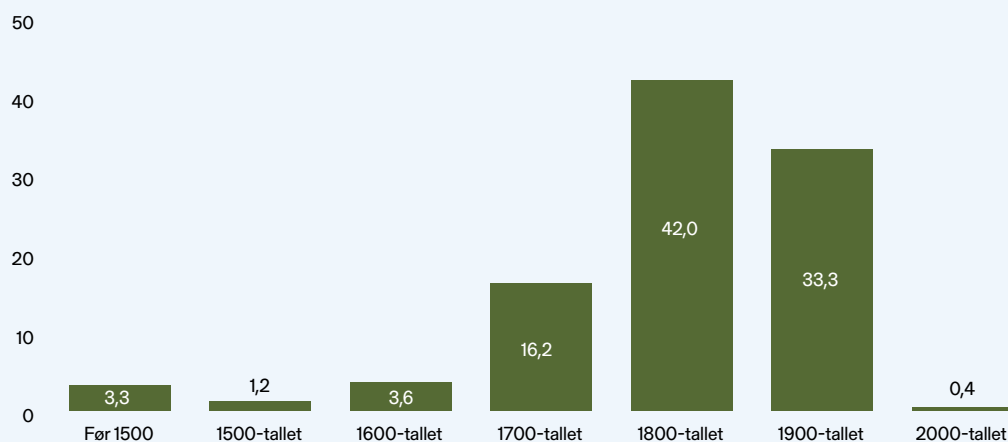
For perioden etter 1900 virker det naturlig nok som om man har noe mer nøyaktige dateringer på bygningene. Svært mange bygninger oppgitt med årstallet 1900 som oppføringstidspunkt gjør imidlertid at tiåret 1900-1909 mest sannsynlig er overrepresentert i figur 3. Vi ser en markant reduksjon i antall bygninger fra 1950-tallet og utover. Dette kan nok til dels forklare den store overvekten av bygninger næringsmessig knyttet til primærnæringene og til dels sekundærnæringene i forhold til tertiærnæringene og offentlig forvaltning, som vi skal komme tilbake til.

Hvis vi kun ser på museenes tilvekst fra 1990 og utover, totalt 1363 av de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger, ser vi at 1900-tallet nå er best representert, men fortsatt er 1800-tallet relativt godt representert i museenes samlingsutvikling. Ser vi kun på tilvekst siste 15 år, totalt 529 bygninger, utgjør fortsatt bygninger fra 1800-tallet over 30%, mens bygninger fra 1900-tallet nå nærmer seg 60%.

» Figur 4 – Tidvis bredde fordelt på århundrer for tilvekst fra 1990 til 2019 (tall i prosent)

» Figur 5 – Fredede bygninger fordelt på århundrer (tall i prosent)

Sammenligner man igjen med bygninger registrert i Riksantikvarens database Askeladden, ser man at 1800- og 1900-tallet er mer likt representert i fredningene. For de andre århundrene er forskjellene mindre. Bygninger oppgitt med oppføringstidspunkt høymiddelalder i Askeladden er i figur 5 plassert i kolonnen «Før 1500-tallet». Enkelte av disse kan være fra 1500-tallet. I Askeladden er videre enkelte bygninger registrert med uviss alder, og disse er ikke med i oversikten.

Går vi ned på fylkesnivå får vi følgende fordeling når det gjelder antall kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger:

» Tabell 1 – Tidvis bredde, Fylkesoversikt

	Før 1500	1500-tallet	1600-tallet	1700-tallet	1800-tallet	1900-tallet	2000-tallet	Samlet
Innlandet	5	1	44	245	466	169	4	934
Viken	1	1	29	173	274	173	0	651
Oslo	6	1	21	57	75	12	0	172
Vestfold og Telemark	7	7	23	60	129	83	2	311
Agder	0	7	19	35	75	45	3	184
Rogaland	5	1	8	29	138	61	2	244
Vestland	5	13	40	107	271	178	4	618
Møre og Romsdal	1	4	11	45	164	64	0	289
Trøndelag	1	0	12	65	151	126	0	355
Nordland	0	0	4	51	197	116	0	368
Troms og Finnmark	0	1	1	16	119	129	0	266
Totalt	31	36	212	883	2059	1156	15	4392

Hovedfunksjoner

- Skillet mellom hva som skal defineres som en bygning og hva som er andre typer anlegg kan være utfordrende å fastslå. Dome fra Haukåsen radarstasjon, Norsk Luftfartsmuseum.
Foto: Marta Anna Løvberg

Når det gjelder de funksjoner de kulturhistoriske bygningene på museene har hatt før aksisjon, det vil si før bygningene ble en del av samlingene, kunne museene knytte bygningene til 27 forskjellige kategorier. Disse ble hentet fra funksjonslisten i Askeladden. Riksantikvarens liste består riktignok av 29 kategorier, men kategoriene *bergkunst* og *ute av bruk* ble ikke benyttet i undersøkelsen som ble gjennomført i museene. I tillegg ble det ikke rapportert inn noen bygninger i kategorien *gravminne*, og denne er derfor tatt ut av oversikten nedenfor.

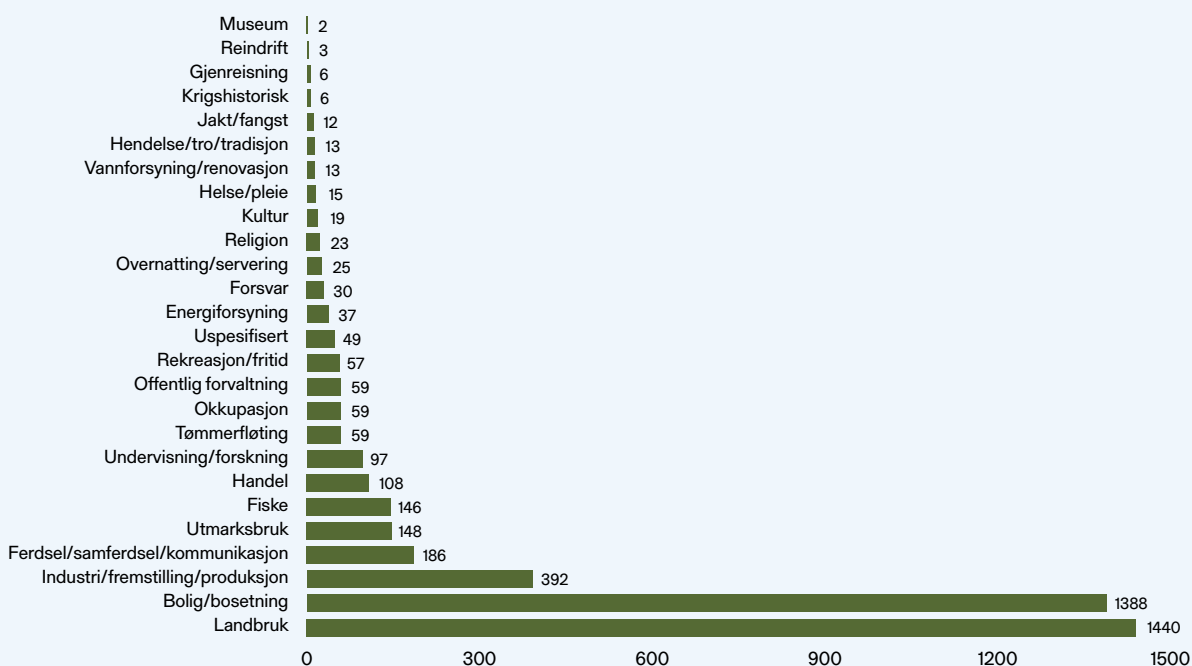
Det var kun mulig å velge ett alternativ. Om det var tvil om hovedfunksjon, for eksempel en bolig på en prestegård, der både kategorien *bolig/bosetning* og *offentlig forvaltning* var viktige sider ved bygningen, kunne andre hovedfunksjoner føres opp i kommentarfeltet sist i skjemaet. Det har i forhold til denne sammenstillingen ikke vært mulighet for å gå gjennom samtlige kommentarer til de innrapporterte bygningene. Tabellen nedenfor innbefatter derfor kun de svarene som primært ble oppgitt, og ikke opplysninger fra kommentarfeltene.

Det ble i veiledningen til undersøkelsen presisert at alternativet *religion* kunne benyttes for kirkebygg, bedehus o.l. mens alternativet *hendelse/tro/tradisjon* kunne benyttes for bygninger det knytter seg spesielle hendelser til, og hvor disse hendelsene var vesentlige for ivaretagelse og formidling av bygningen.

Det ble videre presisert at alternativet *okkupasjon* kunne benyttes om militære bygninger oppført under andre verdenskrig av okkupasjonsmakten, eller på ordre fra okkupasjonsmakten. Alternativet *krigshistorisk* skulle benyttes om bygninger som det knytter seg krigshistoriske hendelser til, men som ikke ble omfattet av okkupasjon, mens alternativet forsvar kunne benyttes om bygninger oppført i tilknytning til forsvaret av landet, og som ikke ble omfattet av *okkupasjon* eller *krigshistorisk*. Eksempel på dette kan være militære bygninger oppført under den kalde krigen.

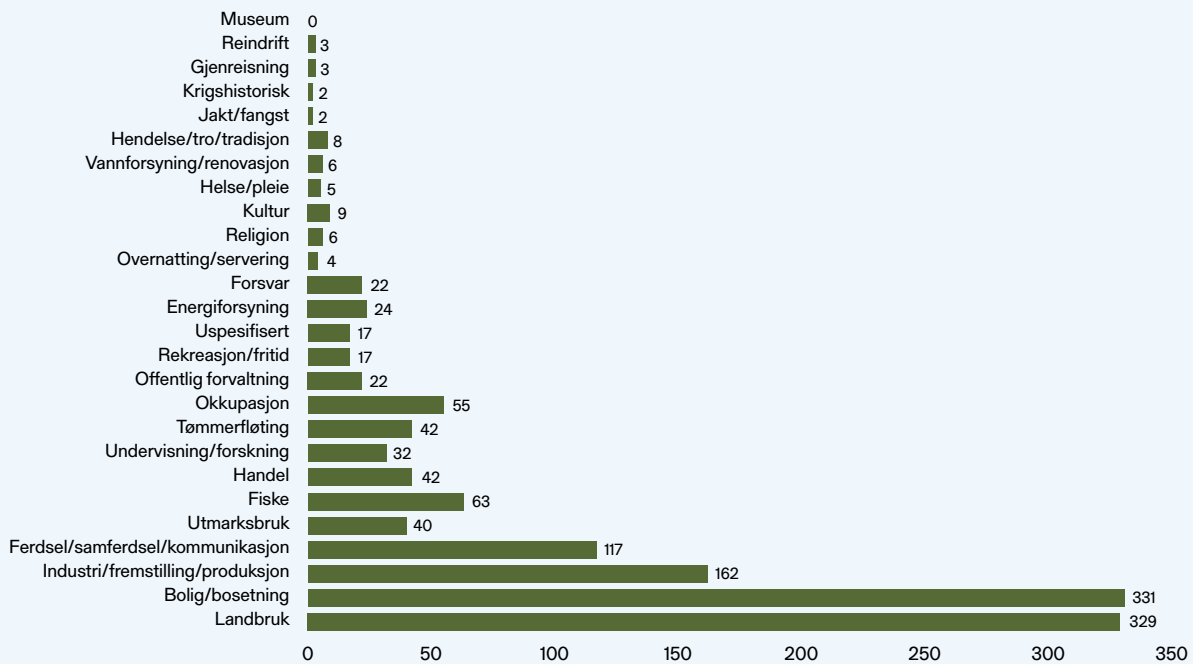
Alternativet *gjenreisning* skulle benyttes om bygninger som ble reist som erstatning for bygninger som ble brent i Finnmark og Nord-Troms under andre verdenskrig. Dette alternativet kunne også benyttes om bygninger som ble reist som direkte erstatning for andre bygninger som ble ødelagt gjennom andre krigshandlinger, f.eks. bombing av Bodø i 1940.

» Figur 6 – Kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger, fordelt på hovedfunksjoner

Som det kommer frem av figur 6 utgjør to kategorier nesten 2/3 av de innrapporterte bygningene, mens de resterende bygningene fordeler seg på de resterende 24 kategoriene. Hadde vi tatt med rekonstruksjoner og kopier ville ikke bildet endret seg vesentlig når det gjelder prosentfordeling. Ser man på antall ville man imidlertid fått betydelige endringer (over 10% økning) når det gjelder kategoriene *museum* og *reindrift*. Det ble innrapportert tre bygninger tilknyttet kategorien reindrift. Hadde vi her også tatt med rekonstruksjoner og kopier ville totalantallet økt til syv. I tillegg til reindrift ville kategorien museum økt fra to til åtte innrapporterte bygninger.

» Figur 7 – Tilvekst fra 1990 til 2019 fordelt på hovedfunksjoner

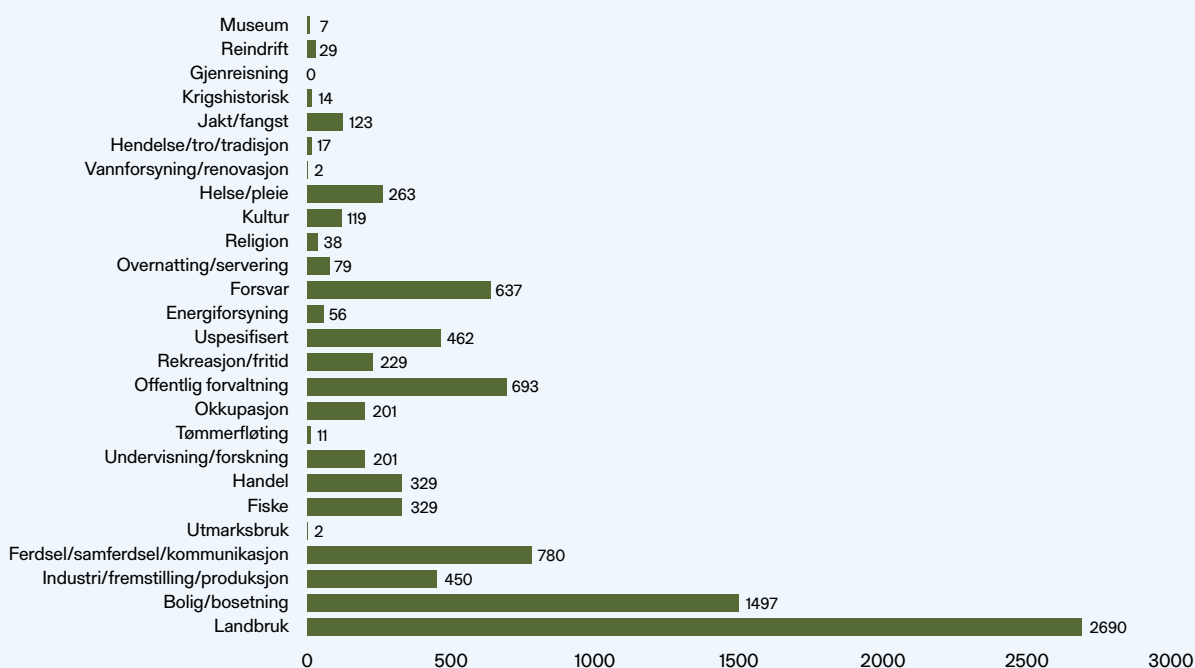

I figur 7 fremgår fordelingen på hovedfunksjon for de kulturhistoriske bygningene museene har samlet inn fra 1990 og til i dag. Vi ser at fortsatt utgjør bygninger som kan knyttes til kategoriene *bolig/bosetning* og *landbruk* nær halvparten av all tilvekst. Ser vi på tilveksten siste 15 år gjentar dette bildet seg. Over 45% av bygningene samlet inn siste 15 år tilhører kategoriene *bolig/bosetning* og *landbruk*.

I Riksantikvarens database er det 9258 bygninger totalt som fordeler seg mellom disse kategoriene. Også i fredningene ser vi bra representasjon når det gjelder kategoriene *landbruk* og *bolig/bosetning*, selv om sistnevnte er betydelig mindre representert i fredningene enn hos museene.

Andre kategorier som f.eks. *ferdsel/samferdsel/kommunikasjon*, *forsvar*, *offentlig forvaltning*, *rekreasjon/fritid* og *kultur* er bedre representert i fredningene enn hva som er tilfellet hos museene, mens kategorier som *utmarksbruk* og *tømmerfløting* er bedre representert i museene.

» Figur 8 – Samtlige fredninger fordelt på hovedfunksjoner

Av det totale antallet fredede bygninger befinner 970 seg på museene som inngår i undersøkelsen. Ser vi på andelen av de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger som er fredet, finner vi at to av de tre bygningene der museene oppgir *reindrift* som hovedfunksjon er fredet. I tillegg er noe over halvparten av de bygningene museene har i sine samlinger med hovedfunksjon *energiforsyning* eller *religion* fredet. Motsatt ser vi at en svært liten andel av de bygningene i museenes samlinger som tilhører kategoriene *utmarksbruk*, *undervisning/forskning*, *jakt/fangst* eller *museum* er fredet.

Sammenstill vi bygninger bevart i museenes samlinger og de bygningene som er fredet utenfor museene, totalt om lag 12 700 bygninger, ser vi at bildet med meget god representasjon av kategoriene *landbruk* og *bolig/bosetning* gjentar seg, siden disse utgjør om lag halvparten av totalen. For mange andre kategorier ser vi at fredninger og bevaring som museumssamling utfyller hverandre.

I tillegg har vi en del kategorier som virker å være dårlig representert både når det gjelder fredninger og når det gjelder museenes samlinger, som *vannforsyning/renovasjon*, *gjenreisning* og *krigshistorisk*. Her må det nevnes at disse kategoriene kan være noe bedre representert enn hva som fremgår her pga. utfordringer med å kategorisere bygningene etter «riktig» hovedfunksjon. I flere tilfeller vil det som tidligere nevnt være tvil rundt hvilken kategori som er den mest korrekte.

Flere av bygningene som inngår i undersøkelsen har endret funksjoner før de har kommet inn under et museums forvaltning. Museene ble derfor bedt om å oppgi nye hovedfunksjoner der dette var tilfellet. Ved flere funksjonsendringer var det den funksjonen som bygningen i størst grad representerte på museet i dag som skulle oppgis. Da dette ikke har vært tilfellet for alle bygninger var dette ikke et obligatorisk spørsmål. Det ble for 369 av bygningene rapportert inn nye hovedfunksjoner. Alternativene var her de samme som for opprinnelige hovedfunksjoner. Tabell 2 viser fordelingen av opprinnelige og nye hovedfunksjoner, samt hvor mange funksjoner som samlet er representert i disse bygningene.

» Tabell 2 – Opprinnelige og nye hovedfunksjoner

	Opprinnelige hovedfunksjoner	Nye hovedfunksjoner	Samlet
Landbruk	1440	63	1503
Bolig, bosetning	1388	72	1460
Industri, fremstilling, produksjon	392	48	440
Ferdse, samferdse, kommunikasjon	186	6	192
Utmarksbruk	148	3	151
Fiske	146	6	152
Handel	108	7	115
Undervisning, forskning	97	11	108
Tømmerfløting	59	6	65
Okkupasjon	59	4	63
Offentlig forvaltning	59	10	69
Rekreasjon, fritid	57	17	74
Uspesifisert	49	23	72
Energiforsyning	37	0	37
Forsvar	30	30	60
Overnatting, servering	25	21	46
Religion	23	1	24
Kultur	19	22	41
Helse, pleie	15	6	21
Vannforsyning, renovasjon	13	1	14
Hendelse, tro, tradisjon	13	0	13
Jakt, fangst	12	0	12
Krigshistorisk	6	3	9
Gjenreisning	6	0	6
Reindrift	3	0	3
Museum	2	9	11

Mange av registreringene *museum* er trolig misforståelser fra museenes side, da det her var tenkt nye hovedfunksjoner før aksesjon. Ser vi bort fra kategorien museum ser vi imidlertid at endrede hovedfunksjoner har en viss betydning for representativitet da mange av kategoriene er marginale i forhold til de to dominerende kategoriene *landbruk* og *bolig/bosetning*.

Siden inndelingen i funksjoner var forholdsvis grovmasket, og delvis laget ut fra et ønske om å sammenholde resultatene av museenes kartlegging med fredede bygninger, ble det i tillegg spurt etter bygningstyper. Også her måtte museene velge blant et utvalg alternativer, men her var det hele 112 valgalternativer. De aller fleste var hentet fra Askeladdens bygningsarter komplementert med bygningstyper fra registreringsdatabasen Primus som mange museer benytter.

Hensikten var å få en mer detaljert oversikt over hvilke bygningstyper museene har i sine samlinger. Alternativene her ble dermed på mange måter en presisering av inndelingen i funksjoner, slik at for eksempel hovedfunksjon *forsvar* kunne presiseres til bygningstypen *bunker*. Også her ble museene oppfordret til å fylle ut i kommentarfeltet om det var flere alternativer som var relevante.

Vi ser at offentlig forvaltning i mange tilfeller er dårlig representert. F.eks. *politistasjon*, *bibliotek*, *barnehage*, *barnehjem*, *hospital/sykehjem*, *tinghus/rettslokale* og *rådhus*. Bildet ville muligens vært annerledes om flere museer var med i undersøkelsen. I tillegg kan det hende disse funksjonene er dokumentert i museene utover at helhetlige bygningsmiljøer er tatt vare på.

» Tabell 3 - Bygningstyper

Bygningstype	Antall
Bolig	665
Bur/stabbur	368
Fjøs/stall	345
Låve	254
Hovedbygning/våningshus	201
Uthus/skjul/skur	166
Smie	136
Kvernhus/mølle	129
Lager/godsbygning	123
Eldhus/bryggerhus	109
Utedo	93
Naust/båthus	92
Sjøhus/sjøbod/brygge	89
Skole	83
Sel (seterbu)	82
Loft/sengebu	79
Driftsbygning	70
Forretningsbygg/butikk/handel/kiosk	67
Verksted	60
Kjone (tørkehus)	55
Arbeiderbolig	52
Administrativ bygning/kontorbygning	44
Brakke	44
Kjeller/jordkjeller/potetkjeller	37
Fabrikkbygning	36
Produksjonslokale	36
Garasje	35
Sag	34
Badstu/bad/badehus	32
Teknisk bygning	30
Lysthus/paviljong	29
Bunker	28
Rorbu	26
Forsamlingslokale/selskapslokale/samfh.	22
Hytte/fritidsbolig	20
Vognskjul	17
Stasjonsbygning	16
Brønnhus	15
Melkebod/masstue	15
Overnattingssted	15
Fyr	13
Museum/galleri	13
Dukkestue/lekestue	12
Hønsehus/fuglehus	12
Gjestehus	11
Magasin	11
Røykstue	11
Vognhall/trikkehall/lokomotivstall	10
Bakeri	9
Kirke	9
Kraftstasjon	9
Maskinhus	9
Vinsjhus	8
Fangsthytte	7
Fengsel	7

Bygningstype	Antall
Fort/festning	7
Gamme	6
Kloster	6
Leskur	6
Vaktstue	6
Atelier	5
Boligblokk/bygård	5
Brannstasjon	5
Kapell	5
Telefonkiosk	5
Verftsbygning/båtbyggeri	5
Hangar	4
Kjulehus	4
Restaurant/kafe	4
Vokterbolig	4
Bensinstasjonsbygning	3
Drivhus	3
Hospital/sykehjem	3
Internat/forlegning	3
Ishus	3
Kantine/kjøkken	3
Rådhus	3
Tollbod	3
Tåkeklokke	3
Apotek	2
Lukehus	2
Teater/kino/konserthus	2
Tinghus/rettslokale	2
Utkikkspost	2
Bank/børsbygning	1
Borg/slott	1
Idrettshall	1
Inntakshus	1
Kasematt	1
Kommandoplass	1
Observasjonspost	1
Pelsdyrfarm	1
Barnehage	0
Barnehjem/barnevernsinstit.	0
Bibliotekbygning	0
Blokkhus	0
Dekningsrom	0
Forbrenningsanlegg	0
Fryseri	0
Moské	0
Mødre hjem	0
Politistasjon	0
Slusevokterbolig	0
Støpul (klokkeårn)	0
Svømmehall	0
Synagoge	0
Tempel	0
Treningslokale	0
Tårn	0
Ungdomshjem	0
Veveri	0
Annen bygningsart	268

Etnisk tilhørighet eller minoritetstilhørighet

I undersøkelsen skulle det oppgis om bygningene kunne knyttes til bestemte etniske grupper eller minoriteter annet enn norsk. Kategoriene som ble benyttet var *samisk* i tillegg til de fem nasjonale minoritetene: *jødisk*, *kvensk/norsk-finsk*, *skogfinsk*, *rom* og *romani*. I tillegg var det lagt til en kategori *annen etnisk tilhørighet*.

Det er innrapportert 91 bygninger med spesifisert samisk eller nasjonal minoritetstilhørighet i museumssamlingene.³ Det kan imidlertid i tillegg være bygninger med løst interiør som reflekterer samisk eller nasjonal minoritetstilhørighet som ikke er innrapportert i undersøkelsen. Det er to kategorier som skiller seg ut med høyest antall registrerte bygninger: *samisk* og *annen etnisk tilhørighet*.

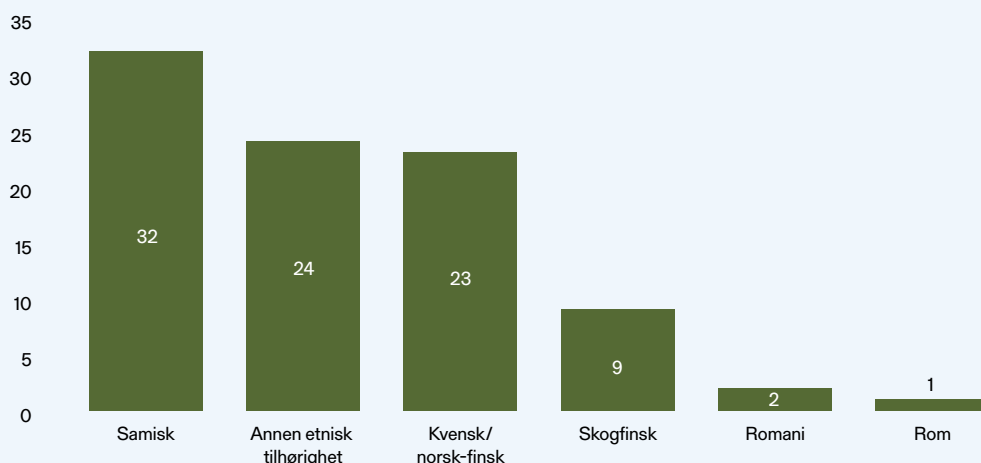
Det kommer frem i kartleggingen at museene forvalter 32 bygninger med *samisk tilhørighet* og representasjonen finner vi hovedsakelig i Troms og Finnmark samt Nordland, og en liten representasjon i Oslo. En overvekt av disse dreier seg om bur/stabbur (ofte brukt til bolig), gamle og uthus/skjul/skur. Av de 32 bygningene med *samisk tilhørighet* er 21 fredet.

I kategorien *annen etnisk tilhørighet*, som omfatter 24 bygninger, finner vi at 16 av disse er knyttet til norsk-amerikansk tilhørighet og er bygninger som har blitt hentet fra USA og oppført i forbindelse med museumsdrift i Norge. For bygningstypene med norsk-amerikansk tilhørighet finner vi blant annet stue/bolig, to kirker, fengsel med rådhus og legekantor. I tillegg er to bygninger knyttet til britiske lakselorder innrapportert som *annen etnisk tilhørighet*. Bygningene forvaltes i Innlandet, Møre og Romsdal og Vestlandet, og ingen av disse er fredet.

Selv om funnene er interessante så defineres norsk-amerikansk og britiske lakselorder ikke som minoritet i denne undersøkelsen. Basert på vår kjennskap til det nasjonale museumsnettverket har vi grunn til å anta at det finnes flere bygninger med tilhørigheten norsk-amerikansk og britisk i museenes forvaltning. På samme måte er det mulig at det finnes bygninger innrapportert uten samisk tilhørighet eller minoritetstilhørighet som har dette.

³ Undersøkelsen omfatter ikke samiske museer under Sametinget, eller de jødiske museene og Norsk Skogfinsk museum som mottar støtte fra Kulturdepartementet over Kapittel 328, Post 78. De jødiske museene i Oslo og Trondheim rapporterer ikke om kulturhistoriske bygninger i museumsstatistikken. Norsk Skogfinsk museum rapporterte i museumsstatistikken for 2019 at museet har 151 kulturhistoriske bygninger i sine samlinger, mens de samiske museene rapporterte om 54 kulturhistoriske bygninger i sine samlinger.

» Figur 9 – Antall bygninger innrapportert med samisk tilhørighet eller nasjonal minoritetstilhørighet

I Nordland er det registrert fire bygninger med antatt *samisk tilhørighet* i kategorien *annen etnisk tilhørighet*. Ingen er fredet. I Troms og Finnmark er det registrert én bygning i kategorien *annen etnisk tilhørighet*, som man antar har sjøsamisk opprinnelse. Disse bygningene er ikke med i antallet registrerte bygninger med samisk opprinnelse da det er knyttet usikkerhet til opprinnelsen. Den tredje største gruppen knytter seg til *kvensk/norsk-finsk tilhørighet* og er registrert med 23 bygninger der 17 av disse er fredet. De bygningstypene som er mest representert er bolig og fjøs/stall, og forvaltes av museer i Troms og Finnmark og noen få i Oslo.

De ni bygningene med *skogfinsk tilhørighet* forvaltes av museer i Innlandet samt én bygning i Oslo som i tillegg er fredet. Museene har registrert to bygninger med tilhørighet til *romani* som befinner seg i Viken, og én bygning med tilhørighet til *rom*, den siste er i tillegg fredet og forvaltes i Trøndelag. Det er ikke rapportert inn bygninger med *jødisk tilhørighet*.

Riksantikvarens kartlegging av fredede bygninger og anlegg 2011-2013 gir en oversikt over bygninger som kan knyttes til de fem nasjonale minoritetene: jøder, kvener/norsk-finner, skogfinner, rom og romani. Jøder, rom og romani er ikke representert her. Riksantikvaren har registrert 64 enkeltminner med minoritetstilhørighet, der kvensk/norsk-finsk utgjør den største representasjonen med 59 enkeltminner hovedsakelig i Finnmark og Troms. Vi har valgt å følge Riksantikvarens inndeling av minoritetstilhørighet for å kunne sammenligne representasjon i museumssamlinger med Riksantikvarens fredninger.⁴

⁴ Her benyttes data fra fredningsgjennomgangen da Askeladden ikke er oppdatert pga. pågående kartleggingsprosjekt i regi av Riksantikvaren

Totalt er 44% av de 91 bygningene i museenes samlinger med samisk eller nasjonal minoritetstilhørighet fredet. Dersom vi ser bort ifra *annen etnisk tilhørighet* ligger hovedvekten av de 91 bygningene på *samisk* og *kvensk/norsk-finsk* opprinnelse. Det som er interessant er at museene uavhengig av hverandre har oppgitt norsk-amerikansk som opprinnelse under *annen etnisk tilhørighet*. Dette kan bety at det er viktig for museene å få frem diversiteten i bygningssamlingen, da dette kan kreve håndverkskompetanse utover hva museene besitter i egen stab.

Konstruksjonstyper/materialbruk og stilarter

Spørsmål om hovedkonstruksjonstype og -materialer inngikk også i undersøkelsen. Her var det en rekke forskjellige valgalternativer gruppert rundt forskjellige materialtyper. Ikke overraskende viste det seg at tre var det viktigste materialet i de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger, og over 64% av bygningene ble rapportert inn i tilknytning til alternativet *tre, lafteverk/tømmer*.

» Tabell 5 – Materiale/konstruksjonstype

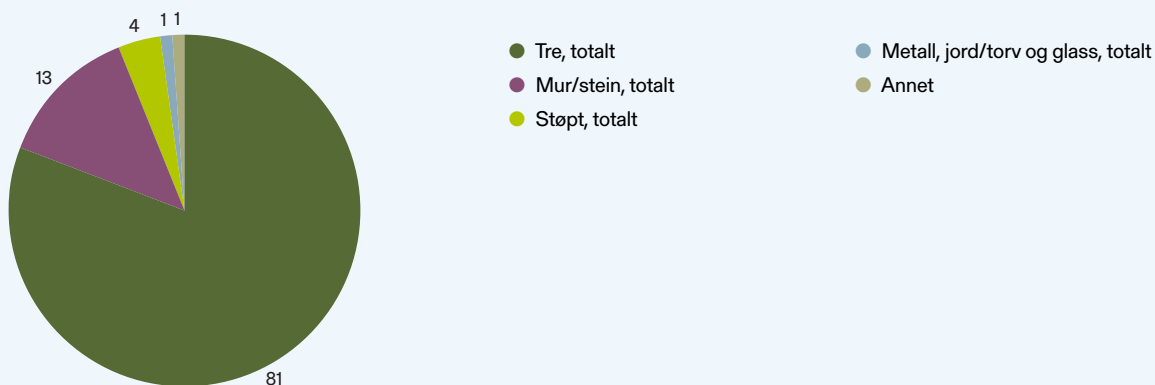
Materiale/konstruksjonstype	Antall
Tre, lafteverk/tømmer	2822
Tre, bindingsverk	696
Tre, grind/stav	197
Tre, reisverk	196
Tre, gammekonstruksjon	16
Tre, skjelerverk	9
Tre, sleppvegg	3
Tre, annen	57
Tre, totalt	3996
Mur/stein, naturstein	123
Mur/stein, teglst., betongst. e.l.	83
Mur/stein, kunstig steinmateriale	3
Mur/stein, annen	11
Mur/stein, totalt	220
Støpt, betong	98
Støpt, annen	4
Støpt, totalt	102
Metall	24
Jord/torv	5
Glass	1
Metall, jord/torv og glass, totalt	30
Annet	43

Vi har sammenlignet med resultater fra Riksantikvarens database Askeladden. Av 7438 fredede bygninger som er registrert med hovedmateriale her er nærmere 81% oppført hovedsakelig i tre. Mur/stein og støp utgjør imidlertid betydelig større andeler av de fredede bygningene totalt enn representasjonen av disse materialene i museenes kulturhistoriske bygningssamlinger.

» Figur 10 – Byggemateriale for de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger (tall i prosent)

» Figur 11 – Byggematerialer for det totale antallet fredede bygninger (tall i prosent)

Tilveksten til museenes samlinger fra 1990 til 2019 viser at tre fortsatt er det viktigste konstruksjonsmaterialet for om lag 84% av tilveksten. Tre som konstruksjonsmateriale er dermed bedre representert i museenes tilvekst de siste 30 år enn hva tre er i alle fredninger som er oppgitt med byggemateriale i Askeladden. Den største endringen når vi sammenholder tilveksten de siste 30 år med det totale

antallet kulturhistoriske bygninger som inngår i undersøkelsen er at bygninger oppført i støp, enten betong eller annen form for støp, er vesentlig bedre representert i de siste 30 års tilvekst enn i det totale antallet kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger. Om vi ser på tilvekst de siste 15 år endrer ikke bildet seg. Fortsatt utgjør tre det viktigste byggematerialet i nærmere 80% av de bygningene som er samlet inn de siste 15 år.

» Figur 12 – Byggemateriale for tilvekst av kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger fra 1990 til 2019 (tall i prosent)

I tillegg til hovedkonstruksjonstype og -materialer ble det spurt om bygningene var kjennetegnet av bestemte stilarter slik de fremsto i dag på museet. Dette var ikke et obligatorisk spørsmål, og museene skulle bare fylle dette ut i de tilfeller spørsmålet var relevant. Det ble oppgitt 24 valgalternativer, og det ble rapportert inn bygninger tilknyttet 17 av alternativene.

» Tabell 5 – Stilarter

Stilart	Antall
Sveitserstil	66
Empirestil	59
Funksjonalisme	26
Nyklassisisme	25
Barokk	18
Rokokko	12
Louis seize-stil	7
Art nouveau (jugend)	6
Dragestil	3
Nordisk nybarokk	3
Gotikk	2
Nybarokk (historisme)	2
Nyfunksjonalisme	2
Romansk stil	2
Brutalisme	1
Renessanse	1
Senmodernisme	1

Tilstand

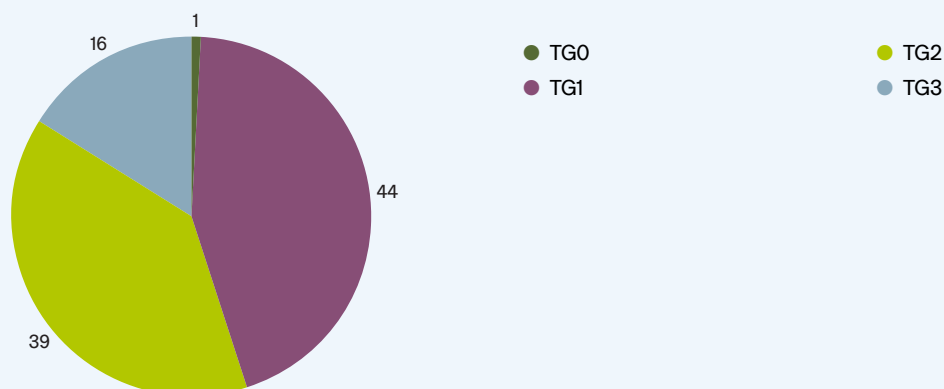
Tilstandsvurdering med tildeling av en overordnet tilstandsgrad (TG) for hver bygning etter *Norsk Standard NS-EN 16096:2012 Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige byggverk* var det mest sentrale elementet i undersøkelsen. I henhold til standarden skal hver enkelt bygningsdel tilstandsvurderes, mens en overordnet tilstandsgrad for hele bygninger skulle tildeles i denne undersøkelsen. Noen bygningsdeler er mer kritiske enn andre. Kritiske bygningsdeler er for eksempel lastebærende bygningsdeler, og bygningsdeler som utgjør bygningens «klimaskall» slik som f.eks. tak og yttervegger. Disse delene skulle derfor tillegges høyere vektning i vurderingen av samlet tilstandsgrad enn andre bygningsdeler. Mer konkret kan slike kritiske bygningsdeler være fundamenter, vegger, søyler/pilarer/halvpilarer, buer/hvelv/kupler, vinduer/dører, gulv, piper, takkonstruksjoner og overdekning (inklusive takrenner/nedløp/vindskier). Skader på andre bygningsdeler som for eksempel innvendig listverk eller rekkverk, skulle ikke vektet like tungt i vurdering av samlet tilstandsgrad som skader på kritiske bygningsdeler.

Innrapporteringen viste følgende fordeling av bygninger etter tilstandsgrader:

TG0:	59 bygninger
TG1:	1933 bygninger
TG2:	1726 bygninger
TG3:	674 bygninger

En utfordring med tilstandsvurderingen i undersøkelsen i 2019 var at det gjerne var en rekke personer som vurderte tilstanden innen hvert museum, og det er ikke til å unngå at tildeling av tilstandsgrad dermed til en viss grad ble subjektiv. Oppstartsamlingen på Gardermoen i februar viste dette da man som en del av samlingen i grupper vurderte tilstand på en bygning ved Ullensaker museum (Museene i Akershus). De enkelte deltakeres tilstandsvurdering av samme bygning varierte der noe.

» Figur 13 – Tilstandsgrad på de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger (tall i prosent)

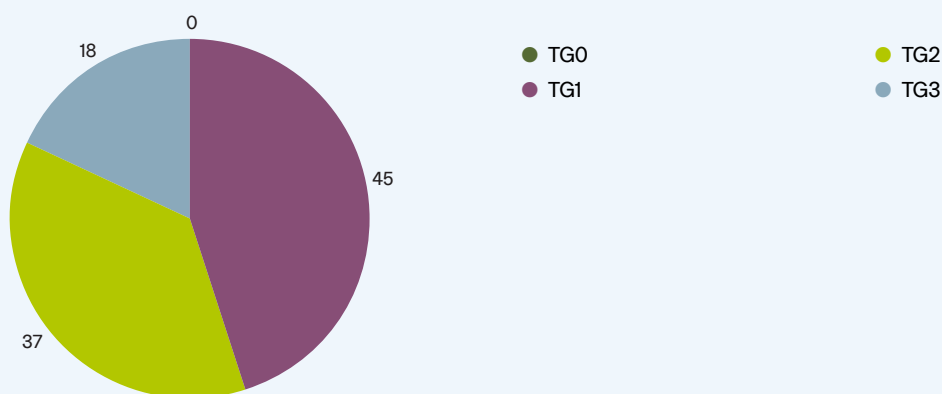

Standarden gir noen føringer for hvilken grad av symptomer som indikerer tilstandsgrader og det gis noen eksempler. For å bidra til en mest mulig felles oppfatning av hva de forskjellige tilstandsgradene reflekterte av tilstand ble det i tillegg utgitt en veileder for gradering av tilstand på bygningene som et hjelpemiddel for museene i forbindelse med undersøkelsen.

I det innrapporterte materialet er det imidlertid variasjoner mellom museene når det gjelder tilstanden på bygningene, og mellom fylkene. Enkelte museer rapporterte om at samtlige bygninger lå på det man kan definere som et vedlikeholds nivå (TG0 eller TG1), mens andre rapporterte at samtlige av deres bygninger hadde restaureringsbehov (TG2 eller TG3). Et fellestrekk ved disse museene er imidlertid at de ikke har veldig mange bygninger, under 20 bygninger. Ser vi på museene med over 20 bygninger er det imidlertid også hos disse store variasjoner, fra nærmere 90% på vedlikeholds nivå til godt over 90% med restaureringsbehov.

I lys av dette er Rogaland et interessant fylke. Ytterpunktene her er et museum hvor over 80% av bygningene hadde restaureringsbehov, mens man i andre enden fant et museum hvor kun like i overkant av 30% av bygningene hadde restaureringsbehov. Det spesielle her er at bygningsantikvaren ved Fellestjenestene har vært med på tilstandsvurderingene ved samtlige museer i regionen, blant annet for å motvirke subjektivitet i vurderingene.⁵ Til tross for dette ser vi altså store variasjoner mellom museene i Rogaland. Dette kan tyde på at slike variasjoner generelt er å forvente, og like mye har sammenheng med f.eks. bygningenes kompleksitet, størrelse, forvaltningsmessige forhold eller museenes egne prioriteringer, som med selve vurderingene.

» Figur 14 – Tilstandsgrad på fredede bygninger i Riksantikvarens database Askeladden (tall i prosent)

5 Fosstveit, Kirsten Hellerdal (2020): Bygningsvernundersøkinga. Erfaringar frå Rogaland. Side 11-13

Også når det gjelder tilstandsgrad kan vi sammenligne med Askeladdens oversikt over fredede bygninger. I Askeladden var per mars 2020 hele 5009 bygninger oppgitt med kjent tilstandsgrad:

TG0: 13 bygninger
TG1: 2256 bygninger
TG2: 1870 bygninger
TG3: 870 bygninger

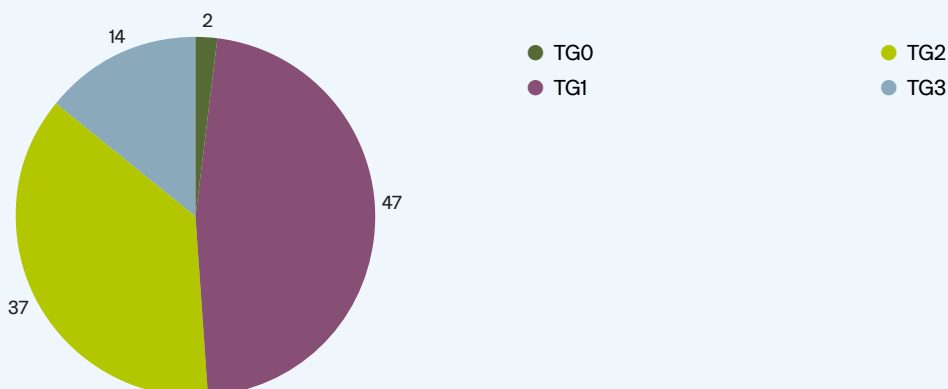
Vi ser at samme prosentandel av de fredede bygningene har restaureringsbehov som for de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger.

Går vi nærmere inn på de 1 363 bygningene som museene har samlet inn gjennom de siste 30 årene, altså de bygningene museene har oppgitt ble en del av en museumssamling fra og med 1990 og til undersøkelsen ble gjennomført, får vi følgende fordeling på tilstandsgrad:

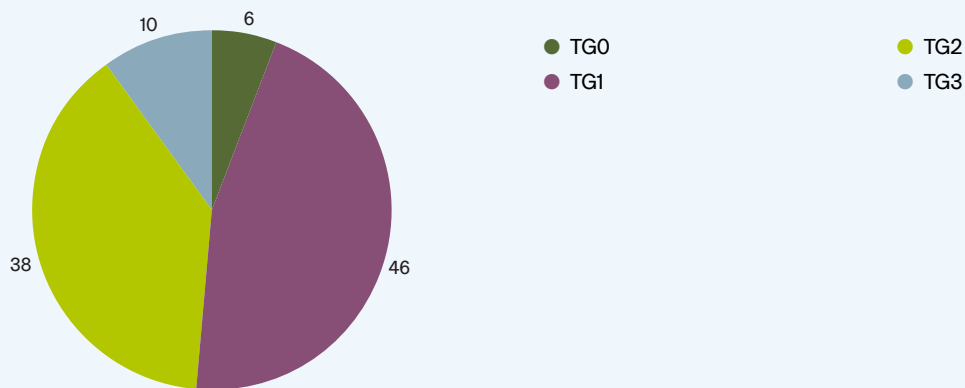
TG0: 27 bygninger
TG1: 642 bygninger
TG2: 505 bygninger
TG3: 189 bygninger

Det er altså fortsatt restaureringsbehov for over halvparten av disse bygningene. Av disse 1363 bygningene er 487 fysisk flyttet til et museum. Ser vi isolert på disse bygningene tilflyttet et museum i løpet av de siste 30 år, finner vi at tilstanden for disse er noe bedre. Her ligger 60% på et vedlikeholds nivå, mens det er restaureringsbehov for de resterende 40%.

» Figur 15 – Tilstandsgrad for tilveksten av kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger fra 1990 til 2019 (tall i prosent)

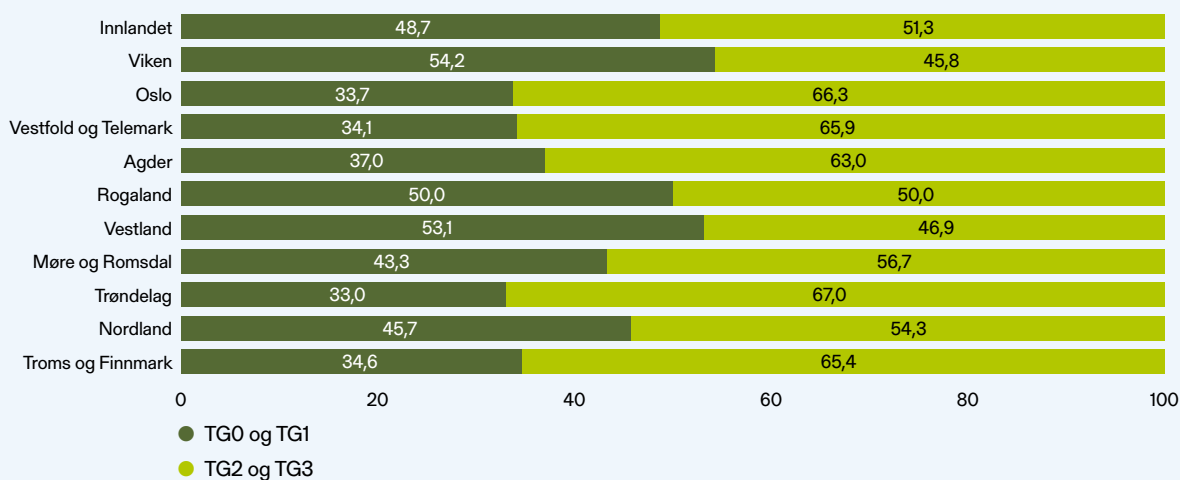
» Figur 16 – Tilstandsgrad for kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger oppgitt med samisk tilhørighet eller nasjonal minoritetstilhørighet (tall i prosent)

For de 91 kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger som ble innrapportert med samisk tilhørighet eller nasjonal minoritetstilhørighet, er bildet annerledes enn for det totale antallet bygninger. Her ligger 52% på et vedlikeholds nivå, mens 48% har restaureringsbehov.

Ser man nærmere på tilstand ut fra størrelsen på samlingene, ser man at det med unntak av de samlingene som har færre enn 20 bygninger, er relativt like resultater. For museer med færre enn 20 bygninger er det kun i underkant av 30% av bygningene som ligger på et vedlikeholds nivå. Det er her kun tatt utgangspunkt i antall bygninger, og totalt har gruppen museer med færre enn 20 bygninger kun 93 bygninger.

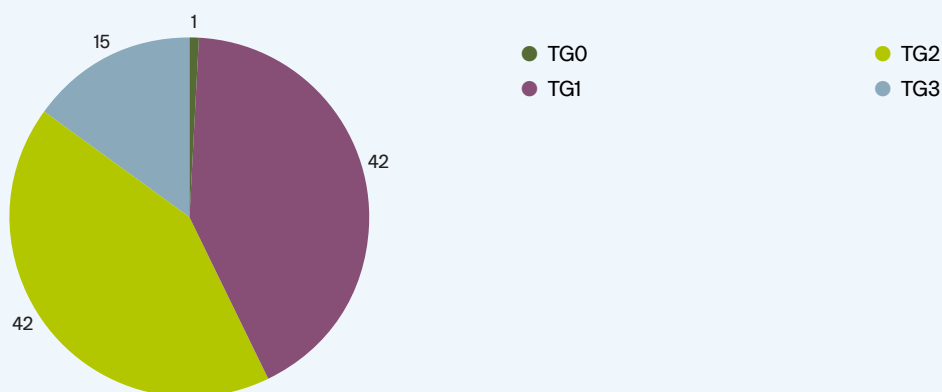
» Figur 17 – Fylkesvis fordeling av bygninger med restaureringsbehov og vedlikeholdsbehov (tall i prosent)

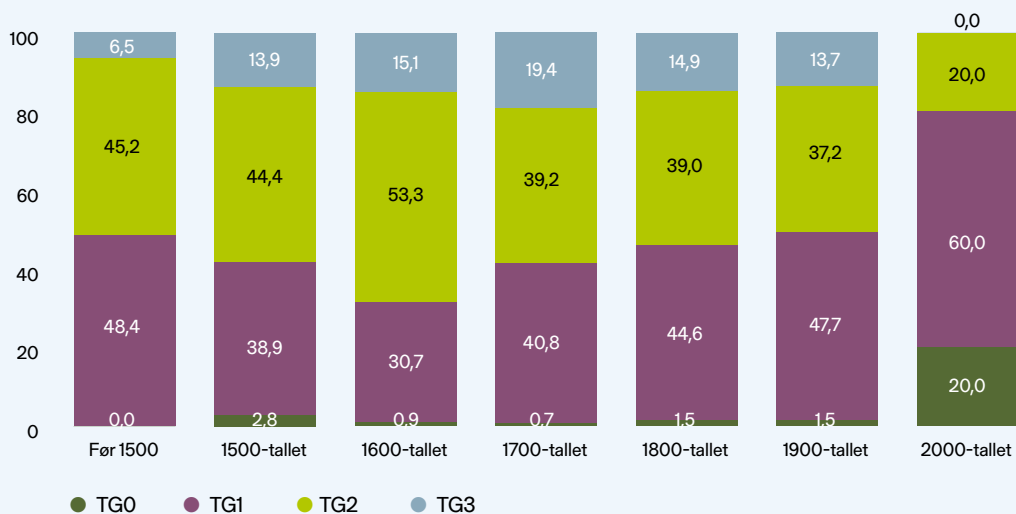
Ser man på tilstanden med geografi som utgangspunkt finner man betydelig variasjon, men heller ikke her klare sammenhenger. Prosentandelen bygninger på vedlikeholdsnivå varierer fra 33% til 54,2%. Det er imidlertid vanskelig ut fra tallmaterialet å si at tilstanden er bedre på Østlandsområdet enn i Nord-Norge eller lignende, da det er store variasjoner mellom fylker som grenser til hverandre.

Når det gjelder de 970 fredede bygningene som inngår i museenes samlinger finner vi ingen store avvik i forhold til det totale antallet. Totalt er det to prosentpoeng færre bygninger med restaureringsbehov for det totale antallet bygninger.

» Figur 18 – Tilstandsgrad på fredede bygninger i museenes samlinger (tall i prosent)

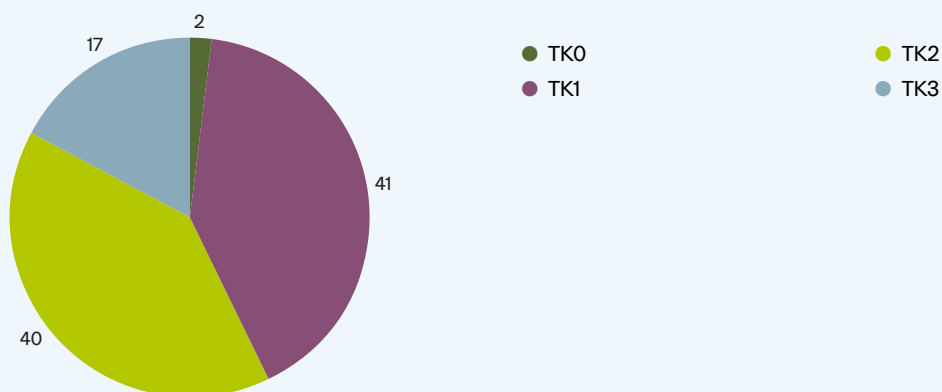
» Figur 19 – Tilstandsgrad for de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger ut fra bygningenes alder

Når det kommer til tilstanden i forhold til alder ser vi at tilstanden for bygninger oppført på 2000-tallet naturlig nok er bedre enn på eldre bygninger, men videre bakover er det mindre variasjon.

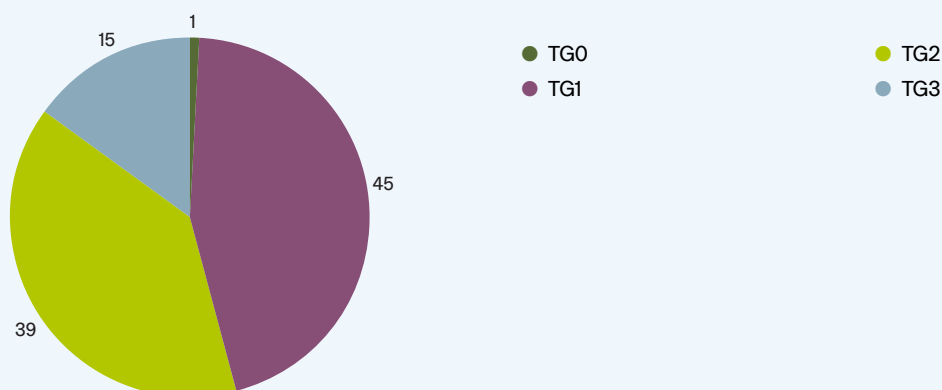
I undersøkelsen kunne museene også rapportere inn tiltaksklasse. Kulturrådet anbefalte at det ved registrering av symptomer også ble gjort en risikovurdering/ konsekvensanalyse med fokus på sannsynlighet for at/eller hvor raskt ytterligere nedbrytning ville oppstå, og at det ble definert en overordnet tiltaksklasse for bygningen som helhet, basert på *Norsk Standard NS-EN 16096:2012 Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige byggverk*. Dette var valgfritt, og til sammen ble det rapportert inn tiltaksklasse for 2 663 bygninger.

» Figur 20 – Tiltaksklasse for 2663 bygninger (tall i prosent)

Dersom vi sammenligner resultatene her med tildelt tilstandsgrad for de samme 2 663 bygningene, finner vi at i om lag 85% av tilfellene sammenfaller tildelt tilstandsgrad med tildelt tiltaksklasse. I de i overkant av 400 tilfellene tiltaksklasse avviker fra tilstandsgrad ser vi at i noe over 60% av tilfellene er tiltaksklassen høyere enn tilstandsgraden.

» Figur 21 –Tilstandsgrad for bygninger med tildelt tiltaksklasse (tall i prosent)

Istandsettings- og vedlikeholdskostnader

I kartleggingen kunne museene oppgi beregnet kostnad for istandsetting av en bygning som lå i TG3 eller TG2 opp på TG1-nivå dersom man mente at man hadde pålitelige anslag. Det ble i undersøkelsen understreket at det da var viktig at alle kostnader knyttet til istandsetting ble tatt med, inklusive rigg, drift og uforutsette kostnader. Beregnet tidsforbruk kunne eventuelt oppgis om man hadde anslag for dette i stedet for kostnad.

» Eksempel på rigg for vedlikehold og restaurering. Norsk Folkemuseum. Foto: Marta Anna Løvberg

I alt ble det innrapportert restaureringskostnader i kronebeløp for 367 bygninger i TG2 eller TG3. Beløpene som ble oppgitt varierte fra noen få tusen kroner til 27,5 millioner for de individuelle bygningene. Total kostnad for disse bygningene var om lag 250 millioner kroner. I tillegg ble det oppgitt tidsforbruk for 369 bygninger i TG2 eller TG3. Tidsforbruk ble oppgitt i årsverk, månedsverk, dagsverk eller arbeidstimer. I tillegg var det over 300 bygninger i TG0 og TG1 som var oppgitt med restaureringskostnader.

Med utgangspunkt i dette datamaterialet har rådgivningsfirma HR Prosjekt utarbeidet en modell for kostnadsberegning av omfanget på det totale restaureringsbehovet for å få alle bygningene i undersøkelsen som har TG2 eller TG3 opp på et vedlikeholdsnivå, altså TG1 eller TG0.

Ved en deterministisk tilnærming, som ikke tar høyde for svakheter ved datagrunnlaget eller usikkerhet, kommer HR Prosjekt frem til en kostnad på 1,8 milliarder kroner når datamaterialet fra museene legges til grunn. Som et alternativ har HR Prosjekt også gjennom en generalisering beregnet denne kostnaden ut fra data fra Norsk Folkemuseum, som er ett av de museene som har kostnadsberegnet restaureringskostnaden for samtlige av de kulturhistoriske bygningene i sine samlinger. Ved å overføre beregningene fra Norsk Folkemuseum til å gjelde alle museene i Det nasjonale museumsnettverket kommer HR Prosjekt til en restaureringskostnad på 2,6 milliarder for bygninger med TG2 eller TG3.

Intervjuer med flere museer indikerte at det var et sprik i museenes referansenivå for tilstandsgradene, samt forskjeller i hvordan kostnadsestimatene er utarbeidet. Ikke alle museer hadde tatt med alle kostnader som for eksempel dokumentasjon før og etter en restaurering eller alle driftsutgifter. Videre er Kulturrådet kjent med at det ikke er noen entydig oppfatning av begrepet «restaurering» eller felles forståelse av en antikvarisk istandsetting. For enkelte museer kan dette innebære å skifte ut torvtak med bølgeblikk for å kunne bevare bygningene, et drastisk grep tvunget frem av ressursknapphet sett i forhold til behovet. For andre museer innebærer en istandsetting i stedet en svært pietistisk tilnærming. I disse momentene er nok noe av årsaken til det betydelige spriket mellom Norsk Folkemuseum og de resterende museene å finne.

Begge disse anslagene er imidlertid gjort uten at man har tatt høyde for usikkerhet knyttet til f.eks. rammebetingelser, eksterne krav fra arbeidstilsyn og veimyndighet, eller usikkerhet knyttet til lokale forhold som infrastruktur, forurensede masser og klimafaktorer. HR Prosjekt har derfor tatt utgangspunkt i restaureringskostnaden som fremkom med utgangspunkt i Norsk Folkemuseums samling og justert for at sammensetningen av de kulturhistoriske bygningene i dette museets samling er noe annerledes enn i museene generelt, f.eks. med tanke på bygningenes alder og byggeteknikker.

HR Prosjekt kom da frem til at restaureringskostnaden vil være i størrelsesorden 3,2 milliarder kroner. Ved denne beregningen ble prosentkvartil P85 lagt til grunn, altså at det er 85% sjans for at kostnaden ikke vil overstige 3,2 milliarder kroner.

▷ Vedlikehold eller restaurering? Drammens museum. Foto: Marta Anna Løvberg

HR Prosjekt gjorde også en vurdering av vedlikeholdskostnadene for de kulturhistoriske bygningene som inngikk i undersøkelsen, og kom frem til et vedlikeholdsbehov i spennet mellom 400 og 800 kroner per kvadratmeter per år. En kommunal portefølje trenger 250 kroner per kvadratmeter per år til verdibevarende vedlikehold.⁶ HR Prosjekt peker imidlertid på at vedlikehold av verneverdige bygninger krever betydelig mer kompetanse og økonomiske ressurser enn vedlikehold av ordinære boliger, formålsbygg og næringseiendommer. Museenes porteføljer er som regel heller ikke omfattende nok til å kunne utnytte stordriftsfordeler som kommunal sektor har. Mediantallet, 600 kroner per kvadratmeter per år, tilsier en total årlig vedlikeholdskostnad på rundt 400 millioner kroner. Dette samstemmer ellers bra med det behovet Ipsos kom frem til basert på en spørreundersøkelse i museene våren 2020.

I Ipsos sin undersøkelse er museene i Det nasjonale museumsnettverket spurt om kompetanse og personellressurser knyttet til bygningsvern. Formålet med undersøkelsen var å få fram både status og behov ved å kartlegge følgende:

- Hvor mange håndverkere museene har, og kompetansen til håndverkerne.
- Hvor mye arbeid som faktisk blir gjennomført i tilknytning til restaurering og vedlikehold i løpet av et «normalår».
- Få en oversikt over museenes vurdering av behov for håndverkere i tilknytning til vedlikehold av kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger.

Undersøkelsen ble gjennomført som en webundersøkelse med digitalt spørreskjema, og hele 50 av 53 museer som undersøkelsen ble sendt ut til responderte. Ut ifra dette er det beregnet tall for samtlige museer i Det nasjonale museumsnettverket.

6 I henhold til RIF2019: State of Nation.

- Restaurering og vedlikehold av kulturhistoriske bygninger krever ofte spisskompetanse. Norsk Folkemuseum. Foto: Marta Anna Løvberg.

Ipsos fant at det til sammen gjennomføres om lag 180 årsverk restaurering og vedlikehold av museenes fast ansatte stab i et «normalår». Av dette er i overkant av 135 årsverk knyttet til tømrer/bygningshåndverker, mens et lavere antall årsverk er knyttet til murerfag, taktekkerarbeid, malerarbeid osv. Tar vi også med midlertidige ansatte, innleide håndverkere (arbeid utført av eksterne bedrifter) og arbeid utført av frivillige, blir det totalt gjennomført 293 årsverk restaurering og vedlikehold.

Undersøkelsen viser videre at museene har 242 årsverk fast ansatte håndverkere når man summerer hel- og deltidsansatte. Av disse er over 83% faglærte eller har etter- og videreutdanning.⁷ I henhold til museumsstatistikken for 2018 hadde museene i det nasjonale museumsnettverket i overkant av 2200 årsverk i faste stillinger, noe som betyr at håndverkere utgjør i overkant av 10 % av alle fast museumsansatte.

Sett i sammenheng med arbeid utført av fast ansatte, tyder dette på at om lag 75% av kapasiteten museene har når det gjelder fast ansatte håndverkere benyttes til restaurering og vedlikehold av kulturhistoriske bygninger i museenes samlinger. Når det gjelder tømrere/håndverkere er prosentandelen nærmere 88%. Her er det å anta at en del av den kapasiteten som ikke benyttes til denne typen bygningsvern antakeligvis benyttes til annet vedlikeholdsarbeid, f.eks. i tilknytning til museumsbygninger (bygninger oppført for museumsformål) som også har vedlikeholdsbehov. Flere av disse kan som vi har tidligere vært inne på også ha høy verneverdi. I tillegg rapporterte museene om i alt 29,3 stillinger som bygningskonservatorer, antikvarer eller lignende i tilknytning til bygningsvern. Dette blir i overkant av en halv stilling per museum, og kan medføre at fast ansatte håndverkere også gjennomfører denne typen arbeid.

Når det gjelder museenes vurdering av egne behov i tilknytning til løpende vedlikehold viser undersøkelsen at dette samlet for alle museer i Det nasjonale museumsnettverket ligger på 502,9 årsverk.⁸

7 Med faglært menes i denne sammenheng håndverkere med fullført fagutdanning fra videregående skole, minst tre år, alternativt håndverkere med spesielle kvalifikasjoner opparbeidet gjennom lang yrkeserfaring (minimum fem år) innen bygningsvern, evt. i kombinasjon med kurs og lignende. Med etter- og videreutdanning menes håndverkere som har fullført teknisk fagskole innenfor bygningsvern, alternativt kan de ha fullført høyskole- eller universitetsutdanning innen bygningsvern.

8 Løpende vedlikehold ble her definert som «Det rutinemessige arbeidet som må utføres regelmessig for at bygningen ikke skal forfalle/ ikke utvikler skader som fordrer utbedring/ restaurering på gitte tidspunkt.»

Dette innebærer at det samlede etterslepet på vedlikehold av de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger vil være økende hvert år slik situasjonen er per 2020. Behovet for om lag 500 fulle stillinger årlig til vedlikehold betyr også at museene kun har noe under halvparten av den kapasiteten de har behov for når det gjelder fast ansatte håndverkere i tilknytning til vedlikehold.

Hvis vi noe forenklet regner årlige lønnskostnader inklusive sosiale utgifter på 600 000 kroner for en museumsansatt håndverker vil total lønnskostnad for 500 håndverkere utgjøre 300 millioner kroner. Sier vi for enkelhets skyld at lønnskostnaden til håndverkene utgjør 75% av den totale kostnaden, mens materialkostnader, rigg, drift etc. utgjør 25%, kommer vi også med bakgrunn i denne undersøkelsen frem til en årlig vedlikeholdskostnad på 400 millioner kroner.

I undersøkelsen spurte som nevnt Ipsos om det totale gjennomførte antallet årsverk til restaurering og vedlikehold i et «normalår», og kom frem til ca. 300 årsverk. En økning til 500 årsverk ut fra den beregningsmetodikken som er benyttet her vil bety at museene må benytte 160 millioner mer til vedlikehold enn hva som gjøres i dag for at man ikke skal få et nytt vedlikeholdsetterslep i en tenkt situasjon hvor alle bygninger ligger på et vedlikeholds nivå.

Forvaltningsmessige forhold

Når det gjelder eierskap til de kulturhistoriske bygningene eier museene i undersøkelsen om lag 33% av bygningene selv. Resterende bygninger fordeler seg på 27% i offentlig eie og 40% i privat eie. Privat eie kan i denne sammenheng være privatpersoner, museumslag, egne stiftelser etc. Like i overkant av 22% av de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger er fredet.

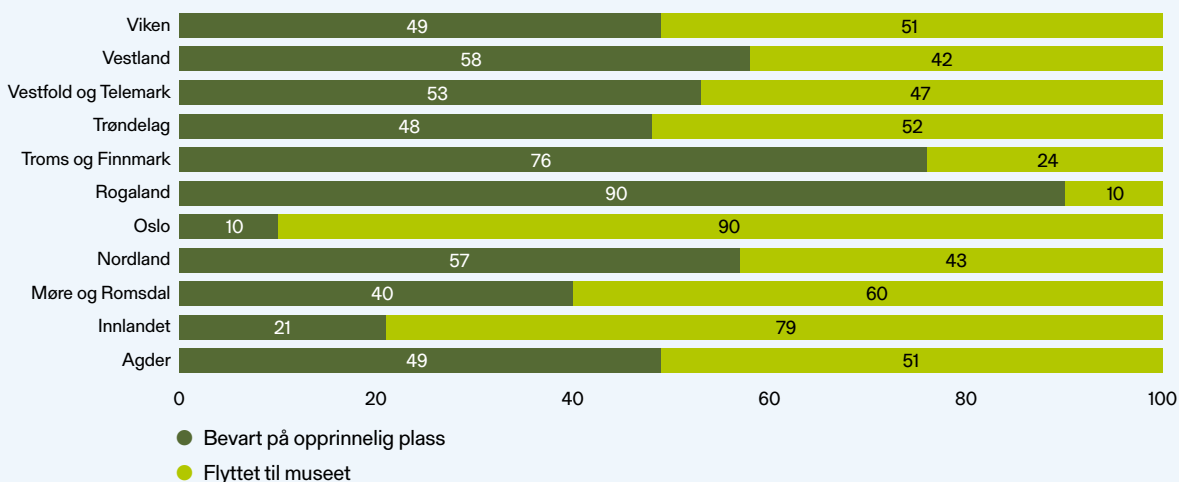
Museene har vedlikeholdsansvar for om lag 90% av bygningene i sine samlinger. I tillegg står kommuner ansvarlig for vedlikeholdsansvaret for 4%, mens resterende 6% fordeler seg noenlunde likt mellom andre offentlige aktører og private.

Når det gjelder hvem som faktisk dekker utgiftene til vedlikehold så er dette for nærmere 72% av bygningene museene selv. For 11% er det museet i kombinasjon med andre aktører. For de resterende 17% av bygningene er det andre aktører enn museene selv som dekker vedlikeholdskostnadene.

Ser vi isolert på de 970 fredede bygningene er kostnadene tilknyttet vedlikehold noe annerledes fordelt enn for totalen. Museene selv har alle utgifter knyttet til 60% av disse fredede bygningene, mens de i kombinasjon med andre dekker vedlikeholdskostnadene for 16% av bygningene. Riksantikvaren og/eller fylkeskommunene dekker vedlikeholdskostnadene for 9% av de fredede bygningene i museenes samlinger.

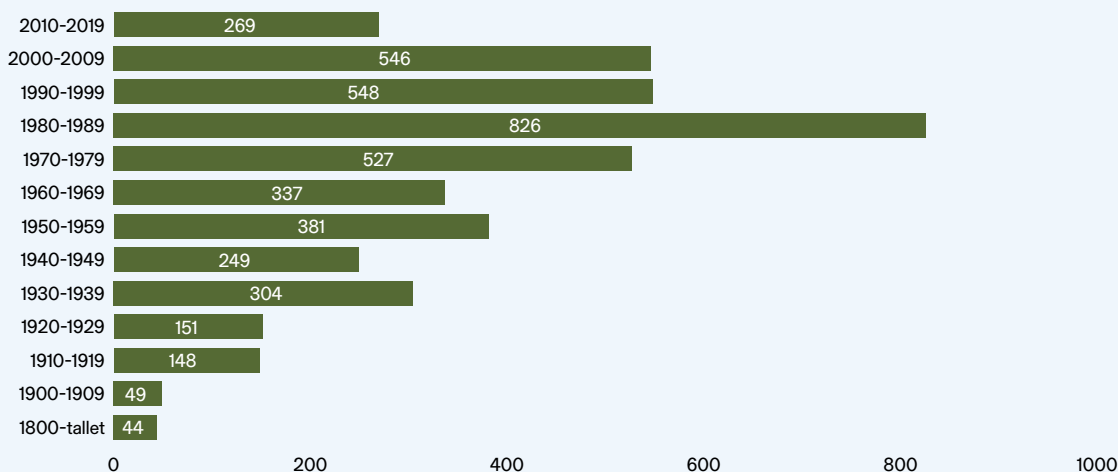
På spørsmålet om hvorvidt bygningene er bevart på de stedene de sto når museene overtok dem eller om de ble fysisk flyttet til et museumsområde ved aksesjon, viser resultatene at like i overkant av 47% av bygningene er bevart på opprinnelig sted, mens nesten 53% er flyttet. Her er det som det fremgår av diagrammet nedenfor betydelig regional variasjon, med Rogaland og Oslo som ytterpunkter.

» Figur 22 – Fylkesvis oversikt over bygninger flyttet til museet og bevart på opprinnelig plass (tall i prosent)

I kartleggingen ble museene spurt om årstall for når bygningen kom i museumsforvaltning, altså ble del av en samling for første gang. Oversikten under viser fordeling på ti-år etter 1900, samt for 1800-tallet.

» Figur 23 – Museets overtakelse av bygningene i samlingene

Her har det kommet tilbakemeldinger på at noen museer har misforstått og rapportert inn tidspunktet for når bygningene ble del av det rapporterende museets samling. Siden mange av museene ble konsolidert etter årtusenskiftet kan derfor denne misforståelsen tyde på at perioden etter 2000 er overrepresentert. Vi anslår overrepresentasjonen til å være opp mot 100 bygninger, slik at et mer korrekt tall for denne perioden vil være om lag 450-500 bygninger. Dermed er også periodene før årtusenskiftet noe underrepresentert. Uavhengig av dette ser vi imidlertid at perioden 1970-2010 virker å ha vært den perioden med størst tilvekst av kulturhistoriske bygninger til museenes samlinger.

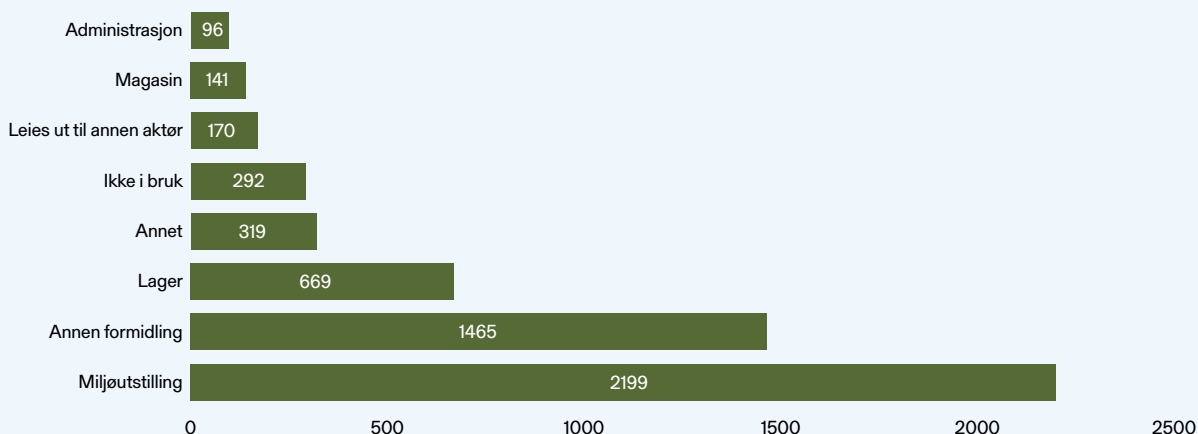
Tilgjengelighet og bruk

Siste obligatoriske spørsmål i undersøkelsen gikk på museets bruk av de kulturhistoriske bygningene i samlingene. På spørsmålet var det ført opp åtte svaralternativer, og det var mulig å oppgi mer enn ett alternativ. Når det her var lagt opp til at museene kunne velge flere svaralternativer har dette sammenheng med at mange bygninger blir benyttet til flere formål. Antall svar her overstiger dermed antall bygninger.

Bruk av de kulturhistoriske bygningene innen formidling var som man ser den mest utbredte bruken av bygningene. For enkelte bygninger ble det imidlertid oppgitt at de både huset miljøutstillinger og ble benyttet i annen formidling. Antall bygninger som blir benyttet i formidlingssammenheng er 3265 bygninger, og derfor noe lavere enn summen av kategoriene *miljøutstilling* og *annen formidling*. Dette utgjør 74% av de bygningene i undersøkelsen som er i bruk.

Sammenligner man dette med museumsstatistikken, hvor museene som deltar i undersøkelsen for 2019 innrapporterte i alt 4687 kulturhistoriske bygninger,⁹ ser vi at man i statistikkssammenheng rapporterer at om lag 51% av museenes kulturhistoriske bygninger, altså 2395 bygninger, var åpne for publikum. Dette tyder på at en rekke bygninger ifølge museene har en aktiv rolle i formidlingssammenheng til tross for at de ikke er åpne for publikum.

» Figur 24 – Museenes bruk av bygningene

⁹ Tallet i museumsstatistikken avviker fra tallene i kartleggingen da definisjonen som legges til grunn for hva som skal rapporteres inn som kulturhistorisk bygning i statistikkssammenheng er mer åpen

Kulturrådets betraktninger

Forvaltning av kulturhistoriske bygningssamlinger i museer er kostbart, og kan ikke gjøres uten god dokumentasjon som grunnlag. Dette er den første landsdekkende kartleggingen av museenes kulturhistoriske bygninger basert på enhetlige standarder. Kulturrådet vurderer at det innsamlede materialet gir et godt og dekkende bilde av de kulturhistoriske bygninger i museene og deres tilstand. En bedre forutsetning for god forvaltning og kunnskapsutvikling på alle nivåer er nå til stede, og kartleggingen legger et solid grunnlag for politikktutforming på dette feltet: Både for samlingspolitikk i de enkelte museene, for lokal og regional forvaltning og på et nasjonalt plan.

Ettersom tilstandsgrad, alder, størrelse, plassering og tematisk inndeling m.m. av bygningene er kartlagt, vil det være svært mange muligheter med dette materialet. For museene er det åpenbart at man sammen med vurdering av andre variabler kan få et grunnlag for å prioritere i egne bygningssamlinger. Videre vil den kunne avdekke mangler, både regionalt og nasjonalt, når det gjelder innsamling og bevaring av kulturhistoriske bygninger. Dette kan sees i sammenheng med annet vern av bygningsarven f.eks. gjennom fredninger.

Oversikten viser at museene forvalter store kulturhistoriske verdier og har en betydelig rolle i kulturarvsarbeidet i Norge. Museene anvender i stor grad bygningssamlingene i sitt arbeid, noe Kulturrådet vurderer som svært positivt. Museene fremstår som sterkt forankret i en faglig tradisjon knyttet til bygningssamlingene, og det er lite tegn til fornying. Museene har valgt å fortsette å samle inn samme bygningstyper som man har hatt god representasjon av fra før, og som aldersmessig allerede er godt representert i samlingene. Vi kan forvente at samlet sett dokumenterer og representerer disse bygningene et bredt og dekkende bilde av lokale og regionale byggeskikker og praksiser i hele landet fra 1800 til 1960.

Det er samtidig noen alvorlige skjevheter i det samlede bildet som sannsynligvis kun kan rettes ved en bred og kunnskapsbasert dialog med sektoren, forvaltningsnivåene, eiere og andre interessenter. En kunnskapsbasert og godt forankret nasjonal politikk på dette feltet er nødvendig sett i forhold til de betydelige verdier – materielle og immaterielle – bygningene representerer. Men også i forhold til det betydelige ressursgapet undersøkelsene dokumenterer. Nasjonale signaler og ytterligere kunnskapsspredning er nødvendig slik Kulturrådet ser det. Dette gjelder særskilt bygningssamlingenes mangler, f.eks. knyttet til det samiske og de nasjonale minoritetene der vi mener at konkrete tiltak er nødvendig.

En del bygningstyper i tilknytning til f.eks. offentlig forvaltning og bygninger fra 1960-tallet og senere er også relativt dårlig representert i museenes samlinger. Både økning i folketall og den generelle samfunnsutviklingen med helt nye bygningstyper kunne tilsi et annet bilde. Uten at dette er direkte dokumentert i undersøkelsen legger vi til grunn at dette viser at museene i liten grad driver aktiv innsamling av bygninger i bruk, men er prisgitt gjengs oppfatning i sine omgivelser og hos sine interessenter. Tar vi et skråblikk på fredede bygninger i Norge finner vi at også her er 1800-tallet det best representerte århundre, men her er 1900-tallet bedre representert enn i museene.

Det er store utfordringer knyttet til bygningenes tilstand. Kulturrådets museumsundersøkelse i 2018 konkluderte med restaureringsbehov for minimum 49% av de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger og bygningsvernundersøkelsen bekrefter dette. Dette er også i tråd med andre mer avgrensede undersøkelser. En undersøkelse i Rogaland fra 2011 viste at like over halvparten av de kulturhistoriske bygningene i fylket da ble vurdert til ikke å være i god stand. Likeledes viste undersøkelsen *Museumsløftet: Kulturhistoriske bygninger og bygningsvern ved museene i Hordaland* at 53% av bygningene ved museene i fylket hadde restaureringsbehov.

Det er også forsøkt å gjøre en beregning av restaureringskostnadene på bakgrunn av de data som ble innrapportert når det gjelder kostnadsanslag. Museene har vedlikeholdsansvar for om lag 90% av bygningene i sine samlinger, og museene selv dekker de faktiske vedlikeholds- og restaureringskostandene for 72% av bygningene. For ytterligere 11% av bygningene er det museet i kombinasjon med andre aktører som dekker kostnadene. HR Prosjekt har kommet frem til at det vil koste i størrelsesorden 3,2 milliarder kroner for å få alle bygninger i museenes samlinger som dekkes av denne undersøkelsen restaurert opp på et vedlikeholds nivå. Kulturrådet vil understreke at det fortsatt er usikkerhet knyttet til en slik beregning da datamaterialet den bygger på har svakheter. En mer systematisk kartlegging av erfaringstall og en mer inngående tilnærming til usikkerhetsfaktorene ville gitt et mer pålitelig anslag.

➤ Restaurering og vedlikehold krever dokumentasjon. Drammens museum. Foto: Marta Anna Løvberg.

Håndverkerkompetanse og vedlikeholdsutfordringen

Ipsos gjennomførte på oppdrag fra Kulturrådet vinteren/våren 2020 en spørreundersøkelse blant museene for å kartlegge arbeidskraftsituasjon og behov for håndverkere i tilknytning til løpende vedlikehold tilknyttet museenes bygningsvern. Samlet mener museene det er behov for om lag 500 håndverksstillinger for løpende vedlikehold, mens de per i dag har om lag 300 stillinger inklusive frivillige og innleid arbeidskraft. Det er altså et betydelig behov for flere håndverkere for å holde bygningene ved like. Ved en restaurering av samtlige bygninger opp på et vedlikeholds nivå vil det dermed ikke ta lang tid før man på nytt vil ha restaureringsbehov, forutsatt at museene ikke får tilført friske midler til å styrke det løpende vedlikeholdet eller selv omdisponerer ressurser for dette formålet.

Riksantikvarens bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner

Kulturrådet har sett nærmere på over 100 bygninger i museenes forvaltning som også har inngått i Riksantikvarens bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner. Av disse er det om lag halvparten som har restaureringsbehov, dette til tross for at disse bygningene er restaurert for betydelige beløp gjennom de siste årene over Riksantikvarens bevaringsprogram. Dette er relativt store bygninger med et gjennomsnittlig bruttoareal på like i underkant av 400 kvadratmeter, men vi finner det likevel påfallende at tilstanden på disse bygningene ikke er bedre. For eksempel rapporterer Næs Jernverksmuseum at samtlige bygninger i deres samlinger har restaureringsbehov.

Erfaringene fra bevaringsprogrammet er altså at man kan forvente at restaureringsbehovet er noe større enn hva kartleggingen og tilstandsvurderingen fra 2019 tilsier. Her må vi imidlertid ta med i betraktningen at disse bygningene tilknyttet tekniske og industrielle anlegg på mange måter er atypiske for museumssamlingene. Andelen trebygninger er lavere enn for museumsbygningene generelt, og andelen laftede bygninger er med noe over 10% liten i forhold til for samtlige museumsbygninger. Tekniske og industrielle anlegg er dessuten en type anlegg museene har kortere erfaring med vedlikehold og restaurering av enn hva tilfellet er med bygninger knyttet til landbruk og boligfunksjoner.